

AGORA

Institutblad for Klassisk Arkæologi og Oldtid og Middelalder

5

1994

DECEMBER

Indhold *(fortsættes på omslagets side 3)*

Redaktionelt forord	1
<i>Meddelelser fra institutterne</i>	
Meddelelser	3
<i>Næste semesters undervisning</i>	
Oldtid og Middelalder	11
Klassisk Arkæologi	13
Plotin v/ E. Ostenfeld og S. Laursen	14
<i>Alt andet</i>	
Giorgio Pasquali, <i>Hentydningens kunst</i>	15
Herodas, <i>Kvinderne sætter en gave til Asklepios</i>	24
Erik Ostenfeld, <i>Gæsteprofessor John Dillon</i>	27
K. Jakobsen, L. Vestergaard, C. Gertz Bech, <i>Odysseus og kyklopen</i> - frit efter Homer (fortsat fra '94/2 og '94/4)	28

Under rubrikken Meddelelser fra Institut fra Oldtids- og Middelalderforskning og Institut for Klassisk Arkæologi bringes informationer om institutternes aktiviteter og undervisning. Kun når de er underskrevet med navn ledsaget af funktion i de pågældende organer, har disse meddelelser officiel karakter.

Alle øvrige indlæg dækker udelukkende underskriverens/underskrivernes personlige mening.

ISSN 0106 - 2913

AGORA. Institut for klassisk arkæologi og Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, Aarhus Universitet. Red.: Institut for Oldtids- og Middelalderf., Nordre Ringgade, bygn. 415, 8000 Århus C. Tlf. 89 42 20 52.

Redaktion: Søren Sørensen, Giuseppe Torresin, Connie Møller, Ittai Gradel, Benedikte Ballund, Jacob Højte, Leif Erik Vaag og Simon Laursen.

Redaktionen ønsker at takke Annette Hoffbeck og Jytte Bisgaard Møller fra det hum. fakultets trykkeri for deres hjælp til fremstillingen af Agora.

Nyhedsbrev

Center for Antikstudier Aarhus Universitet

November 1994

Roman Identities

Fra den 23. til 25. august afholdt Center for Antikstudier, AU i samarbejde med Center for Kulturforskning, AU et tværfagligt, internationalt forskeruddannelsesseminar på Fuglsang. Seminaret blev meget vellykket. Når man arrangerer et seminar, der stiller flere spørgsmål end det er muligt at besvare på få dage, er det altafgørende, at deltagerne i seminaret aktivt går ind i dialogen. Programmet var tilrettelagt, så hvert oplæg blev efterfulgt af en længere diskussionsrunde. Ganske hyppigt kunne diskussionerne gerne have været længere. Det siger i sig selv noget om de deltagendes engagement. Det overordnede emne blev belyst bredt og fra så mange synsvinkler som muligt. Emner og foredragsholdere er allerede præsenteret i tidligere nyhedsbreve. Det er første gang ph.d. studerende fra andre europæiske lande end de nordiske deltog i et forskeruddannelsesseminar arrangeret af CfA. Det skyldes, at Forskerakademiet har fået nye regler for udenlandske ph.d.studerendes deltagelse i danske ph.d.-seminarer. En ændring der bestemt må hilses velkommen. Det gav mulighed for, på et endnu bredere grundlag, at skabe internationale kontakter, end det hidtil er sket.

Gæsteforelæsninger

I september besøgte Dr. Simon Price, Oxford, CfA som gæsteprofessor og gav i den anledning to velbesøgte og spændende forelæsninger 'Enemies of the Roman Order: Magicians, Jews, and Christians' samt 'The place of Religion: Rome under Augustus.' Simon Price er en af verdens førende forskere i romersk religionshistorie og er især kendt for sit banebrydende studie om romersk kejserkult i Lilleasien: 'Rituals and Power.'

Ud over sine forelæsninger i Århus deltog Simon Price ligeledes i seminaret 'Roman Identities' og forelæste derudover i Odense og København.

I samarbejde med Det Teologiske Fakultet havde CfA 14.-16. november besøg af professor Ya'akov Meshorer, Jerusalem.

Mandag aften holdt Ya'akov Meshorer et højinteressant lysbilledforedrag om **samaritanerne**, idet han supplerede de kendte litterære kilders oplysninger med nyere fund af samaritanske mønter og synagogemosaikker. Onsdag eftermiddag var emnet **religiøse symboler på jødiske mønter fra hellenistisk og tidlig romersk tid**. Atter forelagde Ya'akov Meshorer et spændende og til dels nyt materiale, som på behørig vis forbandt med andre relevante vidnesbyrd.

Der blev under begge de to gæsteforelæseseres besøg knyttet flere nyttige forbindelser.

Vedrørende jubilæumsbevillingen

Som vel de fleste bekendt, har Aarhus Universitets Forskningsfond som led i sit jubilæum besluttet at give en særbevilling på to mill. kr. som skal strække sig over 4 år,

til styrkelse af antikforskningen og til projektering af Antikmuseets ombygning.

De første forhandlinger er mundet ud i: 1, at der afsættes 0.5 mill. til projektering af Antikmuseets ombygning, 2, at CfA's bestyrelse uden videre ansøgning kan disponere over ca. 200.000 kr. årligt til følgende formål: delvis frikøb af bestyrelsens formand, faglig sekretær for CfA's virksomhed, Frikøb af CfA's medarbejdere til planlægning af og medvirken ved ph.d.-kurser, ekstraordinære tiltag ved forskningsseminarer, pris samt trykkeomkostninger dækket til en ph.d.-studerende, der omformulerer sin afhandling til en bog beregnet for et bredt publikum, samt 4, at disse tiltag skal (re)vurderes om et år, hvor der også skal drøftes evt. nye tiltag indenfor den resterende sum på 700.000 kr. Der er grund til tilfredshed med dette, og CfA's bestyrelse vil på sit næste møde drøfte den konkrete udmøntning heraf for 1995.

Klyngestipendier

CfA er af Statens humanistiske Forskningsråd blevet tildelt værtskab for tre såkaldte klyngestipendier indenfor antikstudier. Der er endnu ikke taget stilling til den videre procedure, men der vil senere fremkomme opslag.

Meals in Social Context

Planlægningen af dette seminar er tidligere omtalt. Det forventes afholdt i dagene 30.8.-2.9.1995 på Fuglsang. Vi har netop modtaget 50.000 kr. fra Statens humanistiske Forskningsråd og 12.000 kr. fra Aarhus Universitets Forskningsfond til afholdelse af seminaret. Der arbejdes videres med sagen.

Næste nyhedsbrev

udkommer i marts med deadline 20.2.1995.

Henvendelse til

CfA's bestyrelsesformand:

Nyhedsbrevets redaktør:

Erik Christiansen
Historisk Institut
Aarhus Universitet
8000 Århus C
tlf.: 8942 2021

Hanne Sigismund Nielsen
Oldtid & Middelalder
Aarhus Universitet
8000 Århus C
tlf/fax: 3142 1686

Redaktionelt forord

Derne plads i bladet er det sted, hvor redaktionen brokker sig. For et par numre siden spurgte vi polemisk, om der virkelig ikke var nogen, der havde noget at sige i anledning af noget. Som en slags Nemesis har vi nu fire - meget forskellige - indlæg i rubrikken. Connie Møller skriver om Det Danske Teaters opførelse af Medea, Hanne Lavér (gammel redaktør af nærværende) om en roman, hun synes vi bør læse (og netop sådan bør 'I anledning af' virke: skriv dog noget, karle!), Jette Persiani har punktligt afleveret sin - uhyre omhyggelige - anmeldelse af Gorm Tortzens græske grammatik, og Bepi Torresin indleder i dette nummer en række små indlæg om interessante ting blandt de bøger, vi har fået overført fra Katedral-skolen.

Der er mange meddelelser, også fra hidtil ukendte meddelere - i hvert fald i en egenskab af meddelere hidtil ukendte; og vi har en oversigt over næste semesters undervisning. I næste nummer kommer de lidt længere beskrivelser. Der er dog allerede nu en lidt længere redegørelse for kurset i Plotin ved Erik Ostenfeld (og Simon Laursen).

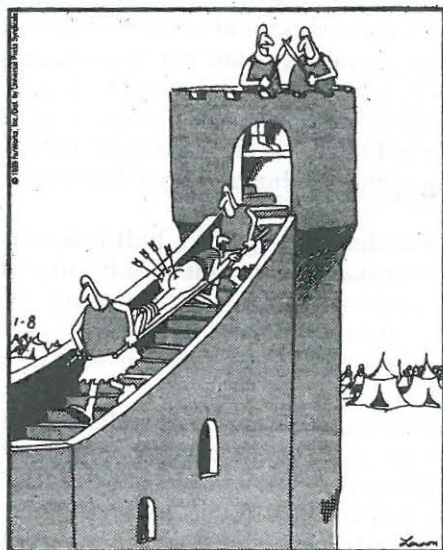
'Alt andet' nummer en oversættelse af en berømt artikel fra 1942 af en af O&M's akademiske 'bedstefædre', Giorgio Pasquali, professor i klassisk filologi ved universitetet i Firenze og Scuola Normale Superiore i Pisa (fra 1923 til 1952). Oversætteren lover at fortsætte med en eller to andre oversættelser fra italiensk inden for det samme emne ('intertekstualitet'). Der er trods alt ikke mange almindelige studerende, der når at beherske italiensk tilstrækkeligt til selv at læse disse ting, og redaktionen griber lejligheden til at bede folk, der har lignende oversættelser liggende, om at lade os se på dem - det ku' jo være, vi gerne ville have lov at trykke dem.

På samme måde med den anden form for oversættelser, som kommer i dette nummer: en mimiambe af Herodas (3. årh. fvt.). Teksten burde interessere *både* filologer og arkæologer: den er en litterært meget 'realistisk' skildring af nogle kvinders oplevelse af kunstværker, og så fortæller den forresten en masse om græsk religion - vel at mærke i det tredje århundrede fvt., hvor den åbenbart aldeles ikke er blevet rationaliseret bort. Redaktionen nægter at tro, at der ikke er nogen, der har den slags arbejder liggende - ting, der skulle bruges til noget andet, et øjeblik tidsfordriv, ja, mere ambitiøse projekter, evt. 'forpublikationer' - så skriv dog, karle!

Og endelig endnu en ting, som redaktionen har klaget over, men som der ikke er grund til at klage sig over i dette nummer: deadline. Ingen - ingen - har overskredet deadline denne gang. Deadline for næste nummer nederst på siden.

LANGT UDE

Af GARY LARSON

Ved Potidaia år 432 f. kr.

“Så siger jeg til Ζηνόθεμις: “Altså, når vi nu er belejret, så kan vi lige så godt vise de athenske svinehunde, hvad vi mener om dem.””

DEADLINE
for næste nummer:

MANDAG
16. JANUAR
1995

Meddelelser fra institutterne

Meddelelser fra Institut og Studienævn for Klassisk Arkæologi

Ingen meddelelser.

Meddelelser fra Antikmuseet

Det går godt for museerne i universitetsparken med det veletablerede Naturhistorisk Museum og det nyåbnede Steno Museum. Nu har universitetet endvidere taget initiativ til, at Antikmuseet som det sidste museum i rækken skal bygges om og fornyes.

Formålet er først og fremmest at bedre publikumsfaciliteterne. Det betyder en række tiltag, der bl.a. består i følgende:

- Der skabes en separat indgang til museet ved at føre en vindeltrappe fra vindfanget ud mod ringgaden ned i kælderniveau. Det vil have den store fordel, at besøgende vil kunne finde museet overhovedet, ligesom det vil lette presset gevaldigt på Klassisk Arkæologis i forvejen beskedne gangarealer.
- Der bliver etableret separat forhal til museet med garderobe og toiletter.
- Der bliver etableret adgang for kørestolsbrugere, dels ved en rampe fra forhal til øverste kælders udstillingsareal, ligesom øvre og nedre kælder vil blive forbundet med en elevator.
- Da det renoverede museum skal have åbent dagligt, skal alle ikke-museale lokaler i de to kældre nedlægges og flyttes opad i huset. Akustikken tillader nemlig ikke, at der er undervisning samtidig

med museet anvendes som museum. Derved får man tillige et udvidet udstillingsareal.

Alle disse tiltag vil betyde en betragtelig forbedring for publikum, hvorfor dette initiativ i høj grad hilses velkomment af instituttet. Det giver samtidig mulighed for at lave en overordnet, samlet plan for faglige og museumspædagogiske aspekter, som vi ønsker tilgodeset i museet. Planlægningen af ombygningen falder i tre store etaper:

1. fase akademisk og arkitektonisk planlægning
2. fase fondsansøgninger
3. fase ombygning og indretning

Den første fase påbegyndes allerede pr. 1/1/1995 (afsluttes sommeren 1995). I denne deltager klassisk arkæolog, mag. art. John Lund (København) og arkitekt Susanne Kirkfelt (Aarhus), samt undertegnede som ansvarlig for museet. Vores kommissorium består i at udfærdige forslag til museets indretning (faglig profil, fysisk indretning) og opstille et budget for hele ombygningen. Dette skal resultere i det "prospekt" som skal anvendes under 2. fase. 1. fase finansieres delvis af de 2 mio. kr., der generøst er tildelt "Antikforskningen" af Forskningsfonden. 3. fase med ombygning og indretning hænger delvis sammen med den store rokade i hoved-

bygningen; det er derfor uvist, om den kan sættes igang før rokaden er bragt til ende med bl.a. Det teologiske Fakultets overflytning til Ortopædisk hospital (i 1998?). Men i mellemtiden skal der jo også hentes en hel del millioner til finansieringen af museets ombygning...

Jeg skal løbende holde Agoras læsere orienteret om udviklingen i sagen, for denne store ombygning kommer på mange måder til at påvirke og berøre vores institutter i årene, der kommer.

*Pia Guldager Bilde,
adjunkt, klassisk arkæologi*

Meddelelser fra Institut for Oldtids- og Middelalderforskning

Som I ved, har dekanen søgt at mobilisere fakultetet med det formål, at alle de eksisterende ph.d.-ordninger kan samles i 10 ph.d.-programmer. O & M indgår naturligvis primært i programmet Antikstudier. Desuden har Ole Thomsen deltaget i møder vedr. programmet Historie og Kulturhistorie. Erik Ostenfeld har deltaget i møde vedr. programmet Lingvistik. Desuden sonderer Ostenfeld mulighederne for, at O & M kan knyttes til programmet Filosofi og Idéhistorie. Fristen for alt dette er 28.11. Men allerede nu erkendes det vist på højeste sted, at den frist er for kort.

Vort repræsentationsområde – Historie, Klassisk Arkæologi og O & M – har til HF-valget på VIP-siden opstillet Erik Strange Petersen. Suppleanter: Ole Thomsen, Axel Kjær Sørensen og Lise Hannestad (i den nævnte rækkefølge). Skønt det var Histories soleklare ret at komme ind nu, henvendte faget sig først til O & M og spurgte, om repræsentanten herfra ville fortsætte. Men han skal jo til Athen fra sommeren 96, dvs. lige midt i HF-valgperioden.

Studienævnet og fagets studerende bør opmærksomt følge, hvad Klassisk Arkæologi får ud af sin kamp for ekskursionspenge fra fakultetet.

Jeg tilråder, at O & Ms studenter (jeg kan jo desværre ikke sige Fagudvalget, eftersom vi indtil videre ikke har et sådant) holder sig i løbende kontakt med Trine le Roy Eltang, Klassisk Arkæologis repræsentant i Fakultetsrådet. Bemærk, at vi nu har fået et Institut i Athen, der bl.a. har til formål at hjælpe universitetsinstitutterne med afviklingen af den form for undervisning, der hedder ekskursioner.

Vedr. Athen-instituttets muligheder for at bidrage til undervisningen generelt, fra gymnasie- til ph.d.-niveau, har instituttets bestyrelse tidligere på året nedsat en arbejdsgruppe bestående af Annette Rathje, KU, Signe Isager, OU og Ole Thomsen, AU. Vi samarbejder med fuldmægtig Mogens Berg, Undervisningsministeriet. Torsdag den 2. marts 1995 vil der på Nationalmuseet kl. 13.30 blive holdt et møde, hvortil alle interesserede vil blive indbudt, og hvor alle sagens elementer, incl. de finansielle, vil blive belyst.

23.11.94 afholdtes der møde i bestyrelsen for Det danske Institut i Athen (man kan hos undertegnede få et eksemplar af den informative årsberetning). Her nævntes det, at der i januar vil blive slået stipendier

op til støtte for unge danskere – der tænkes i særlig grad på specialestuderende – som ønsker at videreud-danne sig i Grækenland. Specialevejledere og -studerende bør være opmærksomme på disse Eleni Nakou Scholarships, og alle husker vel, at specialestuderende kan bo gratis på instituttets Pension Holberg. Som I ser, er nogle af de ovenfor nævnte finansielle aspekter af uddannelse ved Athen-instituttet allerede afklaret!

Vedr. optag for 1995: I 94 forøgedes optaget med knap 30 % i forhold til året før. Dette ønsker fakultetet fastholdt for 1995 – med forskellige mindre justeringer, heriblandt den, at antallet af studenter i HUM III – hvortil vi hører – forøges. Studie-nævnene er blevet hørt i sagen.

Under 9.11. modtaget brev vedr. medarbejderes behov for at føre inden- og udenlandske samtaler af tjenstlig art fra deres private telefon. Instituttet har svaret, at der ikke eksisterer et sådant behov ved O & M.

Instituttet har forlænget sin Ibycus-licens for 3 år: \$ 250. Instituttets kontaktperson til The Packard Humanities Institute er Simon Laursen, instituttets Ibycus-konsulent er P.O. Jastrup. Instituttet takker Hanne Sigismund Nielsen for at have genrejst Ibycus efter flytningen; dette skete 8.11.

1.11. nedlagde jeg Udvalget vedr. Middelalderordbogen; det bestod af P.O. Jastrup og Simon Laursen i samarbejde med Peter Terkelsen. Simon Laursen vil ved en senere lejlighed forelægge de resultater, han har opnået i sit arbejde for det nu nedlagte udvalg.

Nu forhandler institutlederen selv med Peter Terkelsen – og det i Middelalderordbogen involverede Universitetsforlag.

I brev af 25.10. har instituttet over for Husudvalgets ny formand, Henning Poulsen, Historie, gjort rede for vor lokalesituation. Skrivelsen er omdelt i kopi til samtlige ansatte plus bestyrelsens to studenterobservatører.

Erik Ostensfeld vil aflægge rapport fra Sandbjerg-seminaret på det kollegiale møde 6.12. Men nogle af de mere håndgribelige punkter fra Sandbjerg, fx vedr. optag 95, er allerede blevet viderebearbejdet af Fakultetsrådet. Se HumAvisen nr. 7, 25.11., som har en meget fyldig gennemgang af drøftelserne på Sandbjerg.

Må det være mig tilladt at opfordre kolleger og studenter til at melde sig ind i den fortræffelige forening Antikkens Venner (materiale kan fås hos undertegnede). Ud over den rige foredrags- og rejseaktivitet fungerer Antikkens Venner mere og mere som venskabsforening for instituttet i Athen. Og som man vil kunne forvise sig om, er Antikkens Venners blad en fin tryksag.

På opstillingsmøde 22.11. valgtes Bodil Due til institutleder og Jastrup til stedfortræder. Institutlederen er født medlem af institutbestyrelsen; til bestyrelsens VIP-side valgtes studieleder Jastrup og Hjortshøj, Indisk afdeling, og som 1. suppleant Dalsgaard Larsen, medens Ostensfeld valgtes til 2. suppleant. TAP-posten indtages overraskende nok af Grete Flarup. Studenterobservatører: Pia Frederiksen og Søren Egebak Thygesen.

Ved udgangen af januar 95 kan jeg altså takke af som institutleder – og for resten også som fakultetsrådsrepræsentant. Jeg glæder mig til at komme til at undervise og studere og vejlede og diskutere. For en årrække siden gik jeg ind på at lægge en stor del af min arbejdsindsats i styrelsen af instituttet, idet jeg mente mig i besiddelse af visse talenter for brobygning, som syntes påkrævede. Men talenterne slog

ikke til. Gid vore studenters forventninger til os snart må få os til at tage os sammen og blive filologer. Studenterne skulle vi gerne kunne se i øjnene, selv når det kniber med at møde kollegernes blik. Held og lykke til Bodil Due og den nye bestyrelse.

Ole Thomsen
institutleder

Meddelelser fra Studienævn for de Klassisk Filologiske Fag

GSK-roderi.

Som studieleder med ansvaret for, at undervisningen gennemføres i overensstemmelse med studieplan og eksamensregler, skal jeg være den første til at beklage, at den GSK-undervisning, som bydes de nye studerende i E 94 og F 95, hidtil har været præget af hovsa-løsninger, lokale problemer, løfter om holddeling, som ikke har kunnet indfries, usikkerhed med hensyn til, hvem der skal undervise hvor længe og hvornår, og andre uheldige forhold, som gør usikkerhed og utilfredshed til ikke blot forstælige, men desværre også berettigede følelser hos de berørte.

Det må I altså meget undskylde!

Jeg skal i det følgende prøve at forklare, hvorfor vi har måttet improvisere i år, og hvorfor vi i Studienævnet er tøvende med at præsentere den endelige løsning. Der er to problemer med GSK: det generelle og det specielle. Først det generelle: GSK i græsk og latin har naturligvis som sit primære mål at bibringe forudsætningsløse studerende tilstrækkelige

kundskaber til at de kan påbegynde det egentlige studium. GSK i græsk for studerende, der vil fortsætte med at læse græsk, og GSK i latin for studerende, der vil fortsætte med at læse latin, er ret uproblematisk: En vis basis, så de studerende ved, hvad det drejer sig om; resten skal nok komme under det videre studium. For at opfylde det formål er GSK-kurser på 2 semestre med 5 timer pr. uge såmænd fuldt tilstrækkeligt. Problemet er faktisk GSK i græsk for studerende, der kun vil fortsætte med latin (GU eller SF), og for OK-studerende, og GSK i latin for studerende, der kun vil fortsætte med græsk (GU eller SF). Iflg. Undervisningsministeriets "Bekendtgørelse om undervisningskompetence som betingelse for ansættelse i gymnasiet og HF" af 3. januar 1994 fordres som *sidekvalifikation* for at opnå kompetence til at undervise i latin og OK, at "kandidaten skal kunne græsk svarende til studentereksamen på højt niveau", og for græsk, at "kandidaten skal kunne latin svarende til studentereksamen på højt niveau". Deraf følger, at GSK på universitetet i omfang skal svare til gymnasialt højniveau, med mindre der af de

kun-latin- og OK-studerende, hhv. kun-græskstuderende forlanges prøve eller dokumenteret deltagelse i undervisning i græsk/latin udover GSK, hvis GSK reduceres i forhold til det hidtidige omfang, som netop tager højde for, at det skal ækvivalere med gymnasialt højniveau.

Og nu det specielle problem: Indtil 1991 lå GSK i gymnasieregi, undervisningen foregik på Risskov Amtsgymnasium (nogle timer dog på universitetet). Problemer med fagligt niveau, holdstørrelse, finansiering, prøver, censur osv. var OM uvedkommende og alt fungerede perfekt (herlige tider!). I de år var der iøvrigt kun behov for GSK i græsk. Dette græsk-GSK blev og bliver i København holdt som et 3-semester kursus, i Århus blev det komprimeret til et 2-semester kursus.

Fra 1991 blev al GSK lagt over til universiteterne, og fra 91 til og med sommeren 94 har der ved OM været ansat en undervisningsassistent (Jette) til at varetage græskkurset efter helt de samme normer og retningslinier som hidtil: 2 semestre med 6 timer pr. uge og undervisning i januar, ialt ca. 210 timer. I E 93 og F 94 har Søren Sørensen haft et latin-GSK af samme omfang. I september 1992 vedtog SN de regler for GSK, som I (hvis I ikke allerede har fået dem) kan få på sekretariatet. De gælder i princippet stadigvæk.

Så vidt, så godt.

OM har imidlertid forregnet sig på et punkt: Det humanistiske Fakultet vil ikke dække OM's udgifter til undervisningsassistance til GSK, fordi vi regnes for at være et "overbemandet" institut, dvs. et institut med for mange faste lærere i forhold til studietrinstilvækstproduktiviteten. I stedet skal de faste lærere selv varetage undervisningen mod god-

skrivelse i "nøglen" (fakultetets interne regnskab for ressourcer og produktivitet). Denne beslutning blev taget allerede i efteråret 1992, men betragtedes herfra ikke som definitiv. Fakultetet betragter den imidlertid nu som aldeles definitiv, og det blev med ubehagelig tydelighed indskærpet mig og Grete Flarup på et møde med dekanen, som vi indkaldtes til 30.8. (Ole Thomsen skulle også have deltaget, men var forhindret af sygdom). Der fik vi foreholdt, at der ikke havde været bevillingsmæssig dækning for det, der er udbetalt til undervisningsassistenterne i 93 og F 94, således at OM skylder Fakultetet over 200.000 kr., og det indskærpedes, at gældsætningen øjeblikkeligt måtte ophøre.

Med denne besked måtte jeg straks annullere Jettes og Sørenns ansættelse ("under henvisning til manglende bevilling"). At Jette alligevel kunne genansættes for E 94 skyldes udelukkende Holger Friis Johansens generøsitet (som jeg vil benytte lejligheden til at takke ham for).

For fremtiden vil det dog – som det ser ud nu – være de faste lærere, der skal undervise på GSK, og det skulle jo i princippet ikke behøve at medføre nogen ændring i kursernes omfang og mål, hvis ikke det var fordi de fastlærerressourcer, der anvendes til GSK, går fra den øvrige undervisning, som der i forvejen ikke er for meget af. Regnestykket ser sådan ud:

OM har pr. år 870 "lærervægttimer" til rådighed. En GSK-time regnes til 0,5 vægttime. 2 GSK-hold af 210 timer er altså = 210 vt., en lille fjerdedel af OM's undervisningskapacitet. Så meget kan vi ikke afse til GSK. Det maksimale er 5 timer pr. GSK-hold pr. uge i 2 semestre à 15 uger, ialt 150 vt. At vi trods alt uden katastrofale følger kan skære 150 vt.

ud af vores undervisningskapacitet, skyldes, at der på det sidste er sket en tilvækst i form af undervisning ved vore stipendiater (Patrick Kragelund og Karen Rørby Kristensen) og vores pensionist GT.

Dette er altså de givne kvantitative rammer: GSK 5 timer pr. uge i 2 semestre.

Det problem, som SN nu tygger på, er altså følgende: Er det muligt på 150 timer at nå det samme som på 210 (græsk: der læses 75 sider og opgives 40 sider til eksamen; latin niveau A: der læses 85 sider og opgives 40 sider til eksamen)? Svaret er naturligvis: nej. Det, der skal opgives, bør fastholdes af hensyn til "kompetencebekendtgørelsen". Det derudover må beskæres. Hvis dette skal ske forholdsmæssigt, må det, der skal læses, være 15/21 af det nuværende, dvs. græsk: 54 sider, latin: 60 sider. Dette er også rimeligt realistiske tal og sådan vil det nok også blive vedtaget af SN, og som basis for at fortsætte til det "rigtige" græsk- og latinstudium er det også forsvarligt.

Men der er jo stadig "kompetenceproblemet"! Kan latin- og OK-kandidater fra Århus risikere, at de diskvalificeres, fordi deres GSK-græsk ikke svarer til gymnasiets højniveau, og tilsvarende græsk-kandidaterne med latin? Man kunne spørge fagkonsulenten, om der kan dispenseres, men hvis jeg var fagkonsulent, ville jeg svare: aldrig i livet! De krav kan der ikke ses bort fra! Resultat: Hvis vi – hvad vi jo altså nærmest er nødt til – reducerer vores "egentlige" GSK (dog med

bibeholdelse af samme eksamenspensum), kan vi ikke tillade os at lade latin- og OK-studerende slippe for yderligere græsk, men – for deres egen fremtids skyld – må vi forlange, at de deltager i og får dokumenteret ved prøve eller afløsning, at de fuldt ud opfylder kravet om græsk på højt niveau, og tilsvarende for de græskstuderende med latin.

Det jeg kunne forestille mig – og her er jeg interesseret i meningstilkendegivelser fra de nuværende GSK-ere, gerne som en kollektiv udtalelse fra holdene – altså: jeg kunne tænke mig, at det blev obligatorisk foruden det egentlige GSK (hvor der så kun skal læses prosatekster) at deltage i mindst ét semester af den introducerende undervisning i hhv. græsk og latinsk poesi, hvor der så skal læses mindst så meget, at de oprindelige pensumkrav bliver opfyldt (minimalt græsk: 21 sider = 525 vers, latin: 25 sider = 625 vers).

Altså: kun-latin-studerende skal også have mindst 1. semester af Introduktion til græsk poesi og aflægge en prøve eller have dokumenteret afløsning for det, således at det figurerer på eksamensbeviset og således at ingen kan drage deres kompetence i tvivl og vice versa med kun-græsk-studerende og latin. Hvad mener I om den løsning?

NB: Reduktion i timetal og pensum til GSK ændrer ikke GSK-prøvens status som opfyldelse af stopprøvekravet og har heller ikke SU-konsekvenser.

P. O. Jastrup
studieleder

Fra udvalget til fællesugens planlægning og afholdelse

Ved mødet den 8. november i 'stuen' blev det ved stemmeflertal vedtaget at holde en fællesuge med 'temaet'

DET ANDET OG TREDJE ÅRHUNDREDE E. K.

og fællesugeudvalget (Tine Tronier og Simon Laursen) har siden arbejdet på at give dette tema et konkret indhold. Foreløbig er der nedsat en arbejdsgruppe, der til sin opgave har at udarbejde en liste over vigtige data (historiske, litterære og andet) i perioden. Denne gruppe består af Anne Mette Lauritsen, Else Andersen, Søren Egebak Thygesen og Erik Kristensen. Det materiale, gruppen forbereder, vil så blive trykt i begyndelsen af februar; for fællesugen falder i dagene

ONSDAG d. 1. - FREDAG d. 3. MARTS 1995

og vil forhåbentlig kunne afholdes samme sted som sidste år, i den store mødesal i studenternes hus. Som man ser, er ugen indskrænket til tre dage - i overensstemmelse med ønskerne sidste år. Til gengæld er der tænkt flere foredrag pr. dag. Som planerne er nu - og der er grund til at understrege, at meget kan ændre sig - er *onsdagen* afsat til overblikforelæsnings, forsøg på at tegne en profil af perioden. *Erik Christiansen* har indvilliget i at påtage sig denne opgave vedr. historien, *Niels Hannestad* (måske i samarbejde med andre) vedr. arkæologien, og *Giuseppe Torresen* vedr. litteraturen. *Torsdagen* er afsat til et tema, 'det åndelige klima'; med henblik på besøget senere på semes-

teret af to fremtrædende forskere i nyplatonismen har *Erik Ostfeld* indvilliget i at tale mere introduktivt om denne filosofiske retning. Udvalget har overvejet at skaffe foredrag om gnosticismen mere alment og/eller *Hermes Trismegistos* og/eller kristen apologetik (helst *Tertullian*) som udtryk for dette 'åndelige klima', men der er endnu intet fast. Udvalget planlægger at henvende sig til relevante personer på TF. Endelig er *fredagen* åben for frie initiativer.

Det er nok nødvendigt her - af hensyn til de mange studerende, der ikke tidligere har været med - kort at forklare, *hvad fællesugen egt. er*. Fællesuge har O&M holdt hvert år (med enkelte udfald) siden begyndelsen af firserne; formålet var dengang at tydeliggøre, at alle de fag, instituttet holder i sig, dog danner en form for enhed - det er den samme slags problemer, den samme slags metoder, den samme tradition, der animerer hele den videnskab, klassisk filologi, der ligger bag de forskellige fag på instituttet. Dette formål spiller stadig en betydelig rolle, og den interne tværfaglighed har i de senere år indbefattet klassisk arkæologi, og i stigende grad antikhistorikerne. Undertiden inddrages også bidragsydere fra andre institutter eller helt udefra - hvorved der opstår en 'ekstern' tværfaglighed. Denne sammenhæng med andre fag og internt i fagene selv er blevet vist på emner som begrebet 'myte', 'fremskridtstanken', 'dannelse', 'køn og seksualitet', forrige år 'det religiøse, det hellige og det guddommelige' og sidste år 'videnskab og teknik'. I år er emnet anderledes ved at

temaet er en periode og ikke et fænomen - men ellers er der ingen forskel.

Forud for ugen produceres normalt noget baggrundsmateriale (som nævnt ovenfor), og efter ugen er vi begyndt at offentliggøre, hvis folk vil, de foredrag, der blev holdt. Fælleugepapirerne om religion er udkommet - og dem om videnskab arbejdes der netop nu hårdt på at få færdige.

Ugen forløber ved, at nogle holder foredrag, efterfulgt af diskussion. I hvert fald for O&Ms studenter er den en radikalt anderledes form for undervisning, end de ellers er vant til; og netop derfor er den vigtig. Man kan godt se fællesugen som erhvervstræning på den måde.

Fællesugen er altså en slags 'miniseminar', vi holder helt *unter uns*. Der er og skal være erfarne forelæsere, der taler. Men: fællesugen er en rimeligt 'tryk' lejlighed at lære at tale til en faglig forsamling om faglige emner ved. Måske ugens vigtigste funktion nu er at give mulighed for at 'øve' sig på denne måde i noget, som *enhver* bør kunne og også jævnligt faktisk gøre: tale til andre fagfolk. Der skulle derfor *meget gerne* være studerende, der kan påtage sig et eller flere foredrag - enhver sådan bedes melde sig, eller i værste fald meldt til udvalget.

Da temaet er relativt ukendt selv i hovedtræk især blandt de filologiske studerende, er bidragsyderne meget velkomne til at lade noget introducerende materiale trykke på forhånd. *Deadline* for dette materiale er primo februar - nærmere meddeles.

Mere end dette kan udvalget ikke meddele på nuværende tidspunkt. Men der kan jo aldrig være noget galt i, at folk begynder at forberede sig til ugens indhold på egen hånd. Emnet er enormt, og der er *helt garanteret* noget, hver især interesserer sig for. Man kan jo gå til det kursus i Plotin, der slås op i næste semester, og Niels Hannestads undervisning til foråret er også meget relevant (se andetsteds i bladet). Endelig ligger (NB! Patrick Krage-lunds undervisning) Tacitus faktisk inden for perioden - og Plutark er stort set også (er der nogen, der har lyst til at tale om Alexanderreceptionen i 2.-3. århundrede? Der er *virkelig* noget at tale om!) Ellers kan man jo også følge op ved at læse nogle oversigtsværker allerede nu, og måske kigge lidt på en forfatter eller et monument eller to. Evt. slå 'Hermes Trismegistos' op i et leksikon.

Simon Laursen
residerende medlem af udvalget

FÆLLESUGEUDVALGET
INDBYDER ALLE INTERESSEREDE
TIL AT BIDRAGE TIL FÆLLESUGEN
MED FOREDRAG ELLER PÅ ANDEN MÅDE

Undervisning

Oversigt over undervisningen i foråret 1995

INSTITUT FOR OLDTIDS- OG MIDDELALDERFORSKNING

Introducerende undervisning

- Græsk poesi (Homer)**
v/Holger Friis Johansen
mandag 11-12 i 325/328, tirsdag 11-12 i 231/216, torsdag 11-12 i 323/222.
Første gang 2. februar.
- Græsk prosa**
v/Erik Ostenfeld
onsdag 9-11 i 323/230, torsdag 9-10 i 323/222.
Første gang 1. februar.
- Latinsk poesi**
v/Simon Laursen
tirsdag 11-12 i 231/220, onsdag 11-12 i 323/230, fredag 11-12 i 327/026.
Første gang 1. februar.
- Latinsk prosa**
v/Holger Friis Johansen
mandag 10-11 i 325/328, tirsdag 10-11 i 231/216, torsdag 10-11 i 323/222.
Første gang 2. februar.
- Græsk og romersk historie og samfundsforhold**
v/ Karen Rørby Kristensen
fredag 13-15 i 327/024.
Første gang 3. februar.
- Tekstgennemgange, græsk**
- Hesiod i udvalg**
v/G. Torresin
fredag 10-12 i 323/126.
Første gang 3. februar.
- Thukydid 2. bog**
v/Holger Friis Johansen
mandag 13-15 i 323/122
Første gang 6. februar.

Plotin tirsdag 15-17 i K 6
 v/Erik Ostenfeld og Første gang 7. februar.
 Simon Laursen Se mere s. 14 nedenfor.

Tekstgennemgange, latin

Catul tirsdag 13-15 i 323/222.
 v/Ole Thomsen Første gang 7. februar.

Tacitus Annales tirsdag 9-11 i 170/240, torsdag
 v/Patrick Kragelund 13-15 i 323/118.
 Første gang 2. februar.
 Sidste gang 28. marts.

STIL OG VERSION

Latinsk stil I onsdag 13-15 i 323/118.
 v/Simon Laursen Første gang 1. februar.

Latinsk stil II torsdag 10-12 i 2.110/158.
 v/Poul Ole Jastrup Første gang 2. februar.

Oldtidskundskab

Græsk litteratur i oversættelse onsdag 15-18 i 323/118 og
 v/Bodil Due fredag 15-18 i 323/222.
 På dagene 1.2., 3.2., 10.3.,
 15.3., 17.3., 28.4., 2.5. og
 5.5.

Begynderundervisning

Begynderkursus i græsk GSK, 2. tirsdag 8-10 i 328/026, torsdag
 semester 8-10 og 13-14 i 328/026.
 v/Ole Thomsen Første gang 2. februar.

Begynderkursus i latin GSK, 2. mandag, onsdag og fredag 8-10
 semester i 323/222.
 v/Poul Ole Jastrup Første gang 1. februar.

INSTITUT FOR KLASSISK ARKÆOLOGI

Al undervisning foregår i klassisk arkæologisk studiesamling.

Introduktion til italisk-romersk kultur- og kunsthistorie
v/ Niels Hannestad	tirsdag 13 - 15
Første gang 7 februar
Introduktionskursus
v/ Helene Hastrup	onsdag 13 - 15
Første gang 1. februar
Makedonien
v/ Pia Guldager Bilde	tirsdag 10 - 12
Første gang 7. februar
Grækenland i "den mørke tidsalder"
v/ Lise Hannestad	onsdag 10 - 12
Første gang 1. februar
Kollokvier over aktuelle spørgsmål indenfor Grækenlands arkæologi
v/ John Lund	torsdag 10 - 12
Første gang 2. februar.
Romerske statsrelieffer
v/ Niels Hannestad	torsdag 13 - 15
Første gang 2. februar

Nyplatonismen:

en ideologi der formede Vesteuropas kultur og tænkning.

Tankeformerne i middelalder, renæssance, det naturvidenskabelige gennembrud og nyere tids idealisme og romantik bærer alle præg af nyplatonismen, som selv var en genfødsel af antikken.

Det er lykkedes Center for Antikstudier (Inst. for Historie, Klassisk Arkæologi, Oldtids- og Middelalderforskning og Teologisk Fakultet) at få en kapacitet på området, prof. John Dillon, Trinity College, Dublin, til Århus som gæsteprofessor i to uger **13 - 24 marts 1994.**

I denne anledning planlægges i foråret 1995

Introduktion og læsning af centrale tekster af Plotin og andre nyplatoniske forfattere

v/ adjunkt Simon Laursen og lektor, dr. phil. Erik Ostenfeld

Tirsdage 15 - 17 i hovedbygningen (K 6)

Emnet er tværfagligt og målgruppen er alle interesserede fra alle fag. Tekster vil blive læst i oversættelse (m. græsk paralleltekst).

Af hensyn til udarbejdelse af materialer anmodes interesserede om at tilmelde sig hos Grete Flarup, sekretær på O&M.

Yderligere oplysninger hos Erik Ostenfeld, O&M.

(Se også introduktionen til Dillon på s. 27)

Hentydningens kunst *

af Giorgio Pasquali.

De siger: "når du forklarer de gamle klassikere, enten på tryk eller, værre, når du underviser, kvæler du dem med parallelle steder. Du har glemt, at digtningen altid har sin kilde i digterens sjæl og aldrig i bøger det kan være han har læst. Det, du laver med så meget besvær, er meningsløst!"

Og jeg svarer: jeg søger ikke, jeg har aldrig søgt et digts "kilder". Jovist, hvis Terents i en prolog erklærer, at han i sin tilrettelæggelse af én komedie af Menander har indført to personer fra en anden, tror jeg da mere på ham end på moderne kritikere, uanset hvor store de er; og, hvis jeg finder åbenlyse modsigelser og vanskeligheder i handlingen og personerne, spørger jeg mig selv, om de ikke skulle stamme fra blanding, fra "kontamination", som han selv siger. Men det er et ganske specielt tilfælde: parallelterne tjener mig i første omgang til noget ganske andet, til at forstå ord og udtryk ikke kun i deres ligefremme betydning, men også deres følelsesmæssige værdi og deres stilistiske farve. Ordet er som vand fra en kilde, der i sig samler alle smagsstofferne fra den klippe, den udspringer i, og fra det terræn, den er kommet igennem: alt det har jeg allerede talt om andre gange. Men parallelterne tjener også til noget andet: når man taler om "lærd" digtning, søger jeg det, jeg

* *Arte allusiva*, oprindeligt i *L'Italia che scrive* 25 (1942) 185 - 187; siden genoptrykt i *Stravaganze quarte e supreme*, Venedig 1951, her oversat efter et genoptryk, af alle fire bind, *Pagine stravaganti*, Firenze 1968, bd. 2 ss. 275 - 282. - Der er to ting, oversætteren må beklage: oversættelsens mangler, som ikke er ubetydelige, fordi Pasqualis sprog og stil virkelig er noget meget personligt, et stærkt sprogligt udtryk, og fraværet af nøjere annotering af artiklen, især oversættelser af de latinske citater. Der har ikke været tid til det. - Sebastiano Timpanaro har nogle bemærkninger om denne artikel i sin *Storicismo di Pasquali*, i: *Per Giorgio Pasquali. Studi e testimonianze*, a cura di Lanfranco Caretti, Pisa 1972, s. 120 - 146 (her s. 130 - 131). Bl. a. var Timpanaro en af de studenter, Pasquali fortæller han opfordrede til allusive studier i *Georgica*. Jeg skylder Bepi Torresin tak for henvisningen (jeg burde selv have fundet den: jeg har bogen, og jeg låner den gerne ud til hvem der måtte være interesseret), og for at have gennemlæst oversættelsen - og for de mange diskussioner, hvor Pasquali er blevet kaldt til live i rummet.

nu i nogle år har kaldt ikke reminiscenser, men hentydninger, og jeg ville endog gerne kalde dem "fremkaldelser", og i visse tilfælde citater. Reminiscenser kan være ubevidste; efterligninger kan digteren ønske publikum ikke bemærker; hentydninger fremkalder kun den ønskede virkning på læseren, hvis han tydeligt kan huske den tekst, som de henviser til.

Denne fremgangsmåde er også moderne. Når Gabriele d'Annunzio i sonetten *Pastori* skriver:

O voce di colui che primamente
conosce il tremolar della marina

er jeg ikke sikker på, at han kan huske det glade råb, grækerne hos Xenofon brød ud i, da de så havet, men jeg er ganske sikker på, at han kræver at man skal bemærke, hvordan han kunstfærdigt har indfattet et vers fra første sang af *Purgatoriet* i et digt af så anderledes tone (*); med andre ord, hvordan han formår foran det vilde adriaterhav at kalde det uendelige sydhav, som omslutter Purgatoriets lille ø, frem i os. Carduccis *Odi barbare* er, til trods for at adjektivet allerede udtrykker en vis reservation, hentydningskunst allerede i det metrum, de er i, og som bør flytte os til en anden verden, til Horats' og den augustæiske verden. Solon af Pascoli kan kun den nyde tilfulde, som har fragmenterne af Solons og Sapphos digte til rådighed. Jeg har nævnt de tre koryfæer i den italienske digtning fra anden halvdel af det nittende århundrede, men hentydninger af den slags, omend måske lidt mindre tætte, findes også hos Leopardi. Femtehundredetallets lyrik er for størstedelens vedkommende en uendelig række af snilde variationer over en hellig bog, som alle kunne udenad og alle straks genkendte i de nye sonetter og sange, man turde måske sige som om de så lige igennem til den: Petrarca's *Canzoniere*. Om digtene skrevet sammen af udtryk fra Homer og Vergil i senantikken, ubetydelige skoleøvelser, vil vi tie her.

Denne fremgangsmåde er heller ikke noget særligt for litteraturen, men jeg tror, at alle kunstarter har den tilfælles, og det er rimeligt at det forholder sig sådan. Da Hans Sachs i *Mestersangerne* afviser tanken om at gifte sig igen i sin høje alder, gør han opmærksom på eksemplet med kong Marcus fra legenden; og

* [Her forudsætter Pasquali mere, end den gængse danske klassiker kan præstere. d'Annunzio's tekst betyder: 'O stemme hos ham, der først skimter havets skælven', og der hentydes til Dantes *Purgatorium*, sang 1 vers 117: 'conobbi il tremolar della marina': 'jeg skimtede havets skælven'. Referencen er jo tydelig nok. O. a.]

straks dukker i orkestret kong Marcus-motivet op, som i anderledes sociale og musikalske omgivelser genkalder den verden, vi har i *Tristan*. Ovenfor taltes om variation, hvad der netop er musikteoretisk term; og utallige er faktisk de stykker, også stykker komponeret af store musikere, som består af variationer over et motiv hentet i en klassiker og velkendt af alle lyttere. Når en maler maler en figur, som minder om de venetianske malere, på en moderne baggrund, eller omvendt i et landskab, som minder en om de store franske impressionister, anbringer en person, som er moderne opfattet, så hentyder han; en billedhugger hentyder, når han former et legeme, hvori man mærker traditionen fra den arkaiske tid i Grækenland, og alligevel, samtidig, hvis man ser nøjere efter, noget moderne; arkitekten hentyder, når han bygger et originalt offentligt bygningsværk, men et, hvori man bør kunne føle, at den, der har tegnet det, har set Partenon eller Propylæerne. Man kan også sige, han kalder noget frem i os: at hentyde er midlet, at kalde noget frem er målet.

I de bildende kunster springer måske det karakteristiske ved allusion endnu mere i øjnene og adskiller den fra enhver simpel gengivelse eller efterligning uden dybere mening: tilstedeværelsen af det moderne i modsætning til det gamle eller indeni det gamle, og derfor en vis spænding som giver værket bevægelse uden at sprænge dets enhed. Men i det store og hele er det sådan med hentydninger også i litteraturen. *Pastori* er langt fra *Purgatorio*, *Odi barbare* fra Horats' *oder*. *Solon* er moderne digtning, selv om den udelukkende er flettet sammen af antikke motiver: moderne er det ubestemte ved konturerne, som man end ikke kan finde på den måde i de lesbiske digtere, som ellers antyder meget mere end de øvrige græske lyrikere; og moderne er afslutningen, som hverken Sapfo eller Solon havde kunnet forstå, og som endda kan virke hæslig på kritikere med en klassisk eller klassicistisk smag.

Den augustæiske digtning er ligeså, eller mere litterær end den moderne. Den fremgangsmåde er ikke kun udbredt i den, men, tør jeg sige, væsensbestemmende. Selv om de sagførere, læger og præster, der i århundreder har læst deres Vergil og Horats i skolen og har lært dem udendad, og som smykker alt, hvad de skriver og siger, med citater (det er bare altid de samme), ikke har lagt mærke til det: de to digtere, for ikke at tale om de mindre, forudsætter, at læseren kan huske, også i de mindste detaljer, Homer og Hesiod, Apollonios og Arat og Kallimakhos og gad vidst hvor mange andre alexandrinske digtere, og af romerske i det mindste Ennius og Lukrets, men også deres egne samtidige. Man vil indvende, at et så

lærd publikum nødvendigvis burde være lille? Det var det endda nødvendigvis: jeg er overbevist om at *Georgica* aldrig blev læst af så meget som én eneste bonde, og forresten havde landmændene kun fået meget lidt udbytte af læsningen, for i modsætning til Hesiod er den didaktiske hensigt for Vergil et rent påskud; og det i et sådant omfang, at bestemmelser, der er nødvendige i praksis, forties, hver gang de ville have gjort fremstillingen tåget eller tung, dvs. næsten altid. Og forresten må man på den ene side betænke, at folk dengang var nødt til at lære meget udenad, fordi det er meget mere besværligt at kontrollere noget i en papyrusrulle end i vore trykte bøger; og på den anden side, at dannelsen i langt højere grad var udelukkende litterær end i vore dage, hvor den unge skal være gennemsyret (og det er et legitimt krav) af matematik og naturvidenskab. Man havde heller ikke dengang, og havde indtil for ikke så længe siden ikke, nogen systematisk undervisning i historie.

For en tyve års tid siden - i en bog, som jeg nærmest havde fuldstændig glemt, men som jeg i disse dage, jeg ved ikke hvorfor, nærmer mig noget igen - beviste jeg blandt andet, at Horats i *Oderne*, hvor allerede metrum må kalde de lesbiske lyrikeres verden frem i os, ofte stiller et vers af Alkaios og undertiden af andre arkaiske digtere først, som en slags motto, for så at fortsætte med, for egen regning, at udtrykke moderne tanker og følelser i gammel form. For mig består betagelsen ved den lyrik netop i denne spænding mellem motto, metrum og stil på den ene side og på den anden det nye indhold, som Horats hælder i de gamle sække uden at de går i stykker. I gamle sække? Men også stilen og verset er på én gang gammelt og nyt, gammelt græsk og samtidigt romersk.

Nu tilskynder jeg mine elever til at lave tilsvarende undersøgelser over Vergil. *Bucolica* vil være en moderne Teokrit, hvori et messiansk digt og en kosmogoni står side om side med hyrdedigtene, på samme måde som den samling af bukoliske digte, som Vergil havde for sig, efter al sandsynlighed rummede ikke-pastorale digte. Denne samling har allerede dengang været blandet og sammensat som den, eller de, som er kommet ned til os (men Vergil forsømmer ikke at gøre opmærksom på, den ene gang at hans muse hæver sig højere op, den anden gang, omend kun implicit, at kosmogonien er indsat i et landligt digt). Hos Vergil er landskabet forskelligt, og forskellig er naturfølelsen; og mellem hyrderne blander han med vilje begivenheder og personer fra den helt nye romerske historie, også ting, der er sket i hans eget liv. Og selv her viger han ikke tilbage fra at gentage vers af samtidige digtere: i den ottende

ecloge gengiver vers 88 *perdita nec serae meminit decedere nocti* mere eller mindre et vers af Varius. Macrobius har denne gang bevaret hele serien af vers, som sluttede med dette vers, og viser os, at Vergil, for at komplimenten ikke skulle blive overset, har anbragt den, som Varius, i en sammenligning: hos Varius er sammenligningspunktet en jagthund, hos Vergil en ko. Og den 'nye digter' har utvivlsomt fundet behag i den fikse variation.

Den slags spil ville man ikke vente i Vergils mest højtidelige digt, *Æneiden*, og den almindelige læser kan ikke forstille sig, at der kan være den slags. Ikke desto mindre er de der i overflod. Jeg vil nøjes med et enkelt eksempel. I den bog, der har de højeste ambitioner, den sjette, anbringes i det afsnit, hvor de største synderes underjordiske straffe skildres, den, som har forbrudt sig mod sit fædreland af pengebegær, på første plads (v. 621):

vendidit hic auro patriam dominumque potentem
imposuit, fixit leges pretio atque refixit

I sit digt om Cæsars død, oplyser Macrobius, havde Varius skrevet:

vendidit hic Latium populis agrosque Quiritum
eripuit, fixit leges pretio atque refixit

Varius hentydede bestemt til M. Antonius, og Vergil har ønsket, at hans læser skulle tænke på ham, bare at henvisningen var uforståelig for enhver, der ikke havde stedet hos Varius i tankerne. Men bestemmelsen *auro*, som mangler hos Varius, fandtes i et berømt vers af Accius: *auro vendidit vitam viri*. Det er måske et overdrevent raffinement hos Norden, den sjette bogs kommentator, at antage, at Vergil blandede den moderne med den gamle, Varius med Accius, så meget mere som frasen er almindelig og hukommelsen ikke blev støttet af metrisk ensartethed. Men citatet af Varius er åbenlyst. Og man kunne mangedoble eksemplerne: og dertil er det helt sikkert, at de fleste af dem kan vi ikke opfange. Vi kan kun opfange de ligheder, som allerede de antikke Vergilforskere angav, især Macrobius og den såkaldte Servius, som ikke kunne have hele den ældste litteratur for sig, som nu er gået tabt.

Citater fra Homer og Apollonios befinder sig på et andet niveau: *Æneiden* vil jo være en hel Homer reduceret fra otteogfyrre til tolv bøger i en stil, der er tilsvarende mere intens: allusionerne til alexandrinerne har som mål at øge indtrykket af modernitet. Men Vergil forudsætter, som sagt, Ennius, som han forudsætter Homer. *Æneidens* stil vibrerer mellem særdeles forskellige niveauer: i det mindste én gang har jeg en fornemmelse af at han har villet

gengive de gamle annalisters skrivemåde, men det er et synspunkt, der kræver en særlig artikel som må offentliggøres i et filologisk tidsskrift. Hyppigere er det en arkaisk form eller ordforbindelse, en allitteration af den slags, som den litterære tradition i Rom elsker, før den græske indflydelse sætter ind, som vækker vores agtpåivenhed, afslører, at Vergil her har arkaiske latinske digtere, navnlig Ennius, i tankerne og vil bringe dem i erindring. Sammenligninger med andre forfattere, der på samme måde tager Ennius som deres model, især Lukrets, omsætter undertiden mistanken til sikkerhed. Af Ennius er det, heldigvis, ikke kun de antikke Vergil-kommentatorer der viderebringer fragmenter, og det sker ikke kun af grammatiske grunde. Forskningen har gjort fremskridt siden Norden udarbejdede raffinerede metoder hertil. Man har ofte indvendt, at Vergil plus Lukrets ikke nødvendigvis betyder Ennius, for det kan jo betyde bare Lukrets, som Vergil i *Georgica* alluderer til med forkærlighed. Men i oldtiden havde man en overtro i den litterære genre, og Vergil må have gjort forskel på sig selv som episk og som didaktisk digter. Og hvor meget man end skærer ned i disse forskningsresultater, har jeg det indtryk, at der stadig er mange flere ennianske allusioner at finde end dem, man til i dag har fastlagt med fuld sikkerhed. Og i alle fald har disse undersøgelser skærpet vor evne til at høre sådanne variationer i *Æneidens* stil; de har lært os at læse værket mere efter forfatterens hensigter. Der står endnu tilbage at undersøge, hvad Vergil har sat sig for, når han citerer sine egne vers, fra tidligere værker eller fra tidligere bøger i det samme værk; hvordan de i den nye kontekst vinder værdi, idet de kalder noget frem i os.

Selv i visse tilsyneladende manglende koblinger (men forbindelsen af tanker forekommer mig endnu ikke at være blevet undersøgt med den fornødne omhu), vil *Georgica* gøre Hesiod efter - *selvom* råmaterialet er hentet i hellenistiske traktater, *selvom* titlen smager af afhandling og ikke af digt, *til trods for* Nikanders allerede eksisterende digte - digte, der dog er tørre og dertil manierede traktater på heksametre. Stilen fluktuerer ikke mindre, end den gør i *Æneiden*; der er passager, der gør Lukrets efter også i sin komplerede, slæbende periodeopbygning, i visse tunge konstruktioner med konjunktioner - men pludselig, et vingeslag, og det pseudo-didaskaliske hæver sig til poesiens himmel. Også her allusioner til græske digtere og til Ennius (omend sjældnere) og citater af samtidige digtere. Det er nok at vise bare to af disse sidste. I II bog beskrives det nervøse og ofte forbryderiske liv, som den må føre,

der ikke stiller sig tilfreds med det lidet, der er nok for en bonde (v. 505):

Hic petit excidiis urbem miserosque penatis,
ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.

Det er som altid Macrobius, der sammenligner med et vers tilhørende den samme Varius og det samme digt:

Incubet ut Tyriis atque ex solido bibat auro.

Betydningen og grammatisk form er det samme; men Vergil har glædet sig selv ved at gøre udtrykket mere fremmedartet: Sarranus er det gamle romerske navn for Tyrierne, og selvfølgelig også for det tyriske purpur. Her kan sammenfaldet med Ennius' *Poenos Sarra oriundos* ikke være tilfældigt, og Vergil har denne gang for alvor sammenblandet en samtidig med en klassiker.

Fra Varius, hans hjerteven og selv digter, henter han også noget i den følgende bog. Lapitherne har lært krigerne at ride:

equitem docuere sub armis
insultare solo et gressus glomerare superbos.

Stadig i det samme lille digt, som må have forekommet samtiden et hovedværk, havde Varius skrevet om en hestetæmmer:

insultare docet campis fingitque morando.

En passage i *Georgica* frembyder enestående gunstige betingelser for undersøgelser af den slags: jeg tænker på den sidste del af første bog, midlerne til at forudsige vejret. Disse fyldte anden del af Arats hellenistiske digt, et digt, der med det samme blev populært og bevarede sin popularitet i hvert fald til det sjette århundrede. Romerne, digtere såvel som rene diletanter, konkurrerede om at oversætte det til latin: Cicero, Varro fra Atax, Germanicus; der er overleveret bogstavelige oversættelser af det på et latin, der allerede er barbarisk. Vergil skærer ned på ham uden at bekymre sig om respekt for indholdet eller for brugeligheden; til gengæld gyder han et lys af poesi deri, noget det kniber med i originalen, der er noget obskur og har en kompliceret stil. Vergil samler tegnene i grupper, men ser stort på distinktioner som ville være uundværlige for en bonde, der gerne vil forudse vejret. Men de meteorologiske kendsgerninger, han beskriver, får farve og liv, og dyrene, iagttagne uden tvivl direkte, er ikke længere bare tegn, de er nærmest menneskelige skabninger. En yngre samtidig af Catul [Varro fra

Atax] havde oversat eller rettere forkortet Arat (vi ved ikke om det skete i et særskilt værk) på en måde, som Vergil kunne lide. Og altimens Vergil foregiver intet at vide om Cicero, overtager han et helt vers (v. 377) fra Varro:

aut arguta lacus circumvolitavit hirundo.

Kommentaren til Vergil, der denne gang har reddet os en serie på syv vers, tillader os denne gang at bore os dybere ned i Vergils metode. Arat havde sagt simpelthed 'fugle i marsken eller på havet'. Varro havde i det mindste tilføjet et lille frygtsomt epitet:

tum liceat pelagi volucres tardaеque paludis
cernere inexplatas studio cercare lavandi
et velut insolitum pennis infundere rorem.

Vergil skriver:

Iam variaе pelagi volucres;

hvor placeringen af de fælles ord i verset og valget af *pelagi* klart viser, at han har til hensigt at citere sin forgænger. Men *tardaеque paludis* er ham ikke nok: han fortsætter:

et quae Asia circum
dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,

hvilket er en erindring om en berømt sammenligning, i II sang af *Iliaden*, mellem de græske krigere, der skrider larmende frem, og gæs eller traner eller svaner med lang hals: altså kaldes noget homerisk frem midt i Arats verden.

Han fortsætter:

certatim largos umeris infundere rores,
nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas
et studio incassum videas gestire lavandi.

Her har Vergil iagttaget på hinanden følgende øjeblikke af fuglenes adfærd, fuglene, som er, jeg gentager det, opfattet som nærmest menneskelige skabninger, omend mere løjerlige end menneskene selv. Men Vergil er gået videre ud af en sti, allerede Varro havde udpeget: allerede *et velut insolitum pennis infundere rorem* er en udvidelse, som Varro selv står for. På græsk står der bare: 'de bader sig umætteligt ved at dykke i bølgerne'.

Efter det vers, Vergil citerer i dets helhed, skriver Varro:

et bos suspiciens caelum - mirabile visu -

naribus aerium patulis decerpsit odorem.

Vergil havde, få vers forinden, skrevet:

aut bucula caelum
suspiciens patulis captavit naribus auras.

Patulae nares har Varro fundet på; ordene mangler hos Arat. Vergil giver nok en gang udtryk for sin anerkendelse af Varro, men udelader *mirabile visu*, nogle skrækkelige fyldord. Heller ikke det himmelske lugt har han brudt sig om; *aeriae* er for ham, i samme vers (375), tranerne.

Vores Varro slutter:

nec tenuis formica cavis non evehit ova.

Vergil har fundet denne beskrivelse af de insekter, han interesserer sig sådan for og holder så meget af, for begrænset:

saepius e tectis penetralibus extulit ova
angustum formica terens iter.

Penetralia måtte læseren opfatte som noget menneskeligt, *terere iter* antyder bevidst menneskelig aktivitet. *Tenuis* forekom ham en billig udvej, *nec non* tungt. Vil man anklage mig for at gå på jagt efter alexandrinske finesser i den augustæiske digtning? Jeg er vant til dén kritik; jeg tager den ikke alvorligt.

At hentyde er noget, som i sig selv er meget ældre end den hellenistiske tid. Euripides' *Elektra* gør, en smule fladt, nar af en scene i *Khoeforerne*, hvadenten denne scene er ægte eller ej. Pindar lader sine guder polemisere mod legender, der givetvis har været udtrykt litterært allerede før. Jeg er sikker på, at selv Homer undertiden, for eksempel i episoden med Meleager, giver legenden en anden form end den, man indtil da havde kendt. Også dette er allusion, måske ikke egentlig stilistisk, skønt flere århundreder ældre end tilblivelsen af en stil-kritik. Allusionen er ikke kun et selskabsspøg på mode i litterære saloner. Gamle græske digtere, der er alt andet end 'litterære', også Aiskhylos, brugte allerede homeriske udtryk med hentydning til bestemte passager: den græske digtnings sprog, der for størstedelens vedkommende ikke kommer fra det samtidige, daglige sprogbrug, men fra Homer, indbød til en sådan fremgangsmåde.

Kvinderne sætter en gave til Asklepios (Herodas 4)

KYNNO

Paieon, herre, som langt herfra bebor Triikka,
det milde Kos og Epidauros' land, hil dig!
Din far, Apollon og Koronis, din mor, hilser
jeg også; hil, Hygieia - din højre hånd blidt du
har lagt på hende; og I hvis kult man her ærer,
Panake, Epió og Iesó, hil jer!

5

Og I, som styrted dengang Trojas stads mure
og læged alle, når et grusomt sår smerted,
Makhaon og Podaleirios, jeg si'r: hil jer!

Og alle guder her ved denne ild, fader
Paieon, alle gudinder, kommer hid, nådigt
at modta' mit lille offer, hanen, jeg tog nylig
fra husets mur derhjemme, en efterret ydmyg.

10

Vor kilde er lille, vi ejer ikke ret meget;
jeg ofred' svin og okse ellers glad, fedet
med alt det bedste, ikke blot og bart hanen
som tak for sygen, som du tørred bort ganske
forsigtigt, herre, blot med hånden lagt på mig.
Kokkale, tag det lille billed her. Stil det
til højre.

15

KOKKALE

Ih, de statuer er, min ven, smukke
som få. Og hvilken mand er nu monstro mester
for stenen her? Af hvem er stenen rejst, tror du?

20

KYNNO

Praxiteles'es sønner. Se dog her, basen
beskrevet med ord. Og Euthias har sat stenen,
en søn af Prexon.

KOKKALE

Måtte Paion huldt vise
sin gunst mod dem og Euthias for de ting her.
Men se, min ven, det lille barn som dér kigger
mod æblet højt deroppe - hun, må enhver sige,
'Om ej hun æblet får, hun vil ej mer' leve!'

25

Og ham, Kynnó, den gamle der - og der, himmel,
som han dog kværker gåsens lange hals, drengen!
Hvis ikke værket stod og var en sten, ville
jeg tro, det kunne tale - ha! engang kommer

30

det til, at men'sker gyder liv i sten, vent kun!
 For ser du ikke her, Kynnó, hvordan Myttes'
 datter Batales statue her ser ud? Se da!
 Hvis nogen ikke kender hende selv, kan de
 jo sagtens nøjes med at se den hér statue.

35

KYNNO

Følg efter mig, min ven, så skal du se noget,
 hvis mage du kan aldrig i livet ha' set, tror jeg.
 Kydille, find mig templets vogter, straks, hent ham!
 Hør efter; gå nu ikke rundt og glo. Hent ham!
 Men altså - har du stunder mon til mig, pige?
 Hun står jo krabbeagtigt der og glor på mig!
 Jeg siger: find mig templets vogter straks, hent ham!
 Din slughals! God dig aldrig hellig jord kaldte,
 det gjorde aldrig alfarvej: enhver skyr dig.

40

Til vidne, Kydille, her jeg guden anråber:
 du gør mig hed, omend jeg nødig vil svulme.
 Til vidne ham jeg kalder: dig en dag sker det,
 du sidder og kradser din vamle pande der grundigt.

50

KOKKALE

Kynnó dog, tag det hele lidt med ro, kære!
 En slave er hun; hendes høresans - stoppet!

KYNNO

Men det er højlys dag; snart solen når middag!
 Men hør, slavinde, vent! For døren her åbnes
 og klædet trækkes op.

55

KOKKALE

Men se, Kynnó, se dog!

De værker! Den, der skabte dette, må kaldes
 en ny Athene - helligt er hendes navn, priset!
 Den lille nøgne dreng, hvis lidt man rev huden,
 så fik han da et sår, Kynnó? For godt sidder
 hans muskler på ham, varmt, helt varmt hans puls banker
 på billedet her; og sølv da ligner ildtangen,
 - Pataikískos og Myellos sku' bare se sølvet,
 så blev, jeg tror, vel deres øjne så store,
 fordi de troed' denne tang af sølv ægte!
 Den oksedriver der! Og hun, der står tæt på;
 en kroget næse her, og her en opstopper!
 De ser da ud, som i live så de dagslyset!
 Hvis blot for pæne koner det gik an, kære,
 udstødte jeg et hyl, at ej mig oksens blik skadede -

60

65

70

den ene pupil fikserer og stirrer skævt på mig.

KYNNO

I Apelles' fra Efesos' hånd man altid ser sandhed
i alle træk, og dét var løgn i min mund: 'Denne
var manden, der kun så ét og skyed alt andet.'

Men fik han en idé, så holdt han ved - gerne
han stræbte mod himlen! Dersom nogen har set værker
af ham og dog blev ikke af undren stum - *han* skal
da hen til valkning med sit hoved hængt nedad!

75

TEMPELVOGTEREN

Til fuld tilfredshed, gode kvinder, faldt ofret
deromme ud, det tegner godt for jer. Ingen
har længe stillet Paion tilfreds, som I gjorde.

80

O hil dig, hil Paieon, du har vist nåde
i ofret disse kvinder gav, og gid nåden
må gælde også deres mænd og slægt siden!
Ié, ié, Paieon, dette ske fuldt ud!

85

KYNNO

Dit ønske, gode herre, ske; og gid mange
hellige brød vi bringer hid med stort offer
og sammen med mænd og børn! Kokkale, husk lige
at ta' et ben af fuglen fra og giv benet

til denne templets mand. Ved slangens hul stilles

90

en drik med mel og honning i; og væd brødet
i drikken og læg det. Resten tar vi med hjemad
og spiser der. Og du, slavinde, husker nok, brødet
skal deles ud til folk! For alle ved, brødet
fra ofring virker godt og stærkt mod ond skæbne.

95

Oversat af Simon Laursen

Gæsteprofessor John Dillon i foråret 1995

af Erik Ostenfeld

Fra 12 til 26 marts får vi besøg af prof John Dillon fra Trinity College, Dublin, Irland. Han er formelt gæst hos Center for Antikstudier, hvoraf vores Institut er en del. Dvs at vi skal dele ham med Historie, Klassisk Arkæologi, og Teologi. Men det er oplagt at vi har særlige forudsætninger for at forstå de emner, han vil foredrage om og undervise i: **mellem- og nyplatonismen** (forstået som ca 80 f Kr-600 e Kr).

John Dillon har skrevet om både forløberne til nyplatonismen og om nyplatonikerne selv.

Blandt forløberne kan nævnes Philon (30 f Kr-45 e Kr) og de såkaldte mellemplatonikere, hvoriblandt vi finder Plutarch (46-120) Albinos (Alkinous) (ca 155) og Apuleios (ca 155).

Dillon har skrevet Værket om mellemplatonikerne *The Middle Platonists, A Study of Platonism, 80 BC-220 AD.*, London 1977. Og fornyligt har han oversat og kommenteret Alkinous' introduktion til Platon: Alkinous, *The Handbook of Platonism*, transl. with Commentary, Oxford 1993.

Af Plotin (205-70) foreligger nu hans *Enneader* (6 bøger med hver 9 essays) i en Penguin oversættelse af Stephen MacKenna, forkortet, introduceret og forsynet med noter af Dillon: *Plotinus, The Enneads*, transl S MacKenna, Abridged, with Introd. an notes by J Dillon, Penguin 1991.

Et andet arbejdsfelt er Jamblichos (250-325), hvis kommentarer til Platon (kun fragmenter er bevaret) han har udgivet i *Iamblichi Chalcidensis in Platonis Dialogos Commentariorum Fragmenta*, Leiden 1973. Han har også forfattet *Jamblichus, On the Pythagorean Way of Life. Text, transl and commentary*, Atlanta 1991

Endelig bør nævnes som eksempel på Dillons beskæftigelse med de sene nyplatonikere, f. eks Proklos (411-85) : *Proclus' commentary on Plato's Parmenides*, transl. by Glenn Morrow and J Dillon, introd. and notes by J Dillon. Princeton, Univ Press, 1987.

Der vil blive arrangeret forelæsninger og seminarer om bl.a. Alkinous, Plotin, Jamblichos og deres betydning for senantikens kultur og senere tænkning. Niveaueet vil blive således at så meget som muligt kan følges af alle interesserede fra instituttet.

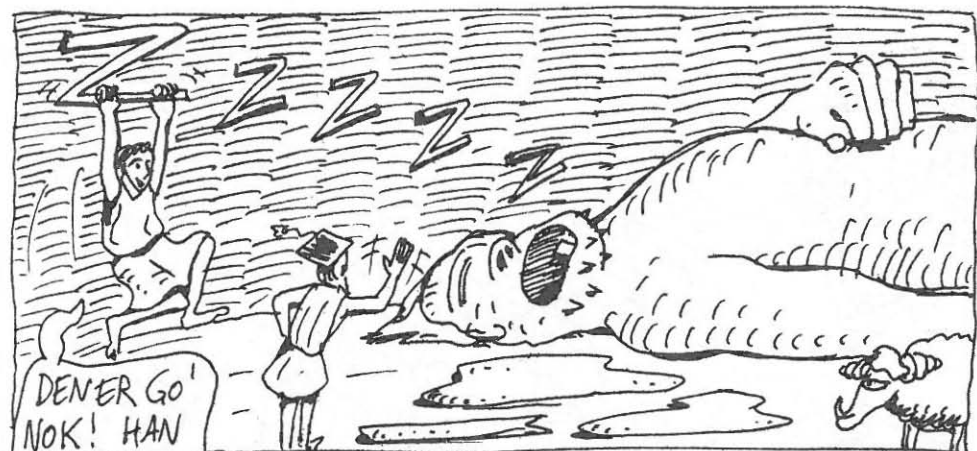
I næste nummer af Agora vil følge en introduktion til mellem-og nyplatonismen.

RESUMÉ: ODYSSEUS ER GÆST HOS KYKLOPEN, MEN HAR IKKE FÅET NOGEN GAVE.

OPGAVE: HVORFOR KUNNE KYKLOPEN HAVE LUGTET LUNTEN, DA ODYSSEUS SAGDE OYTIS I STEDET FOR MHTIS? INDSEND EN REDEGØRELSE FOR PROBLEMET INDEN NÆSTE DEADLINE.

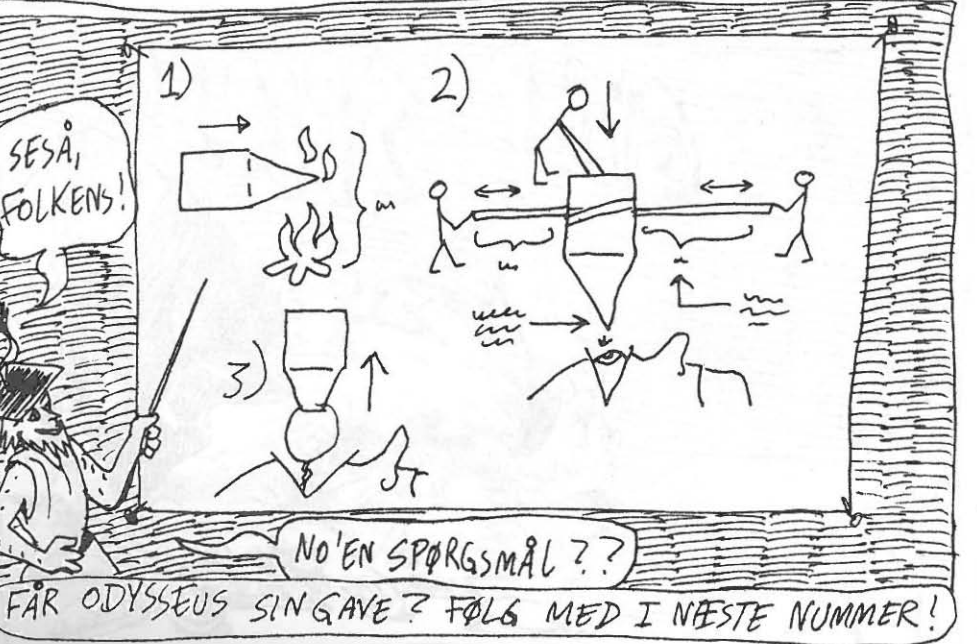

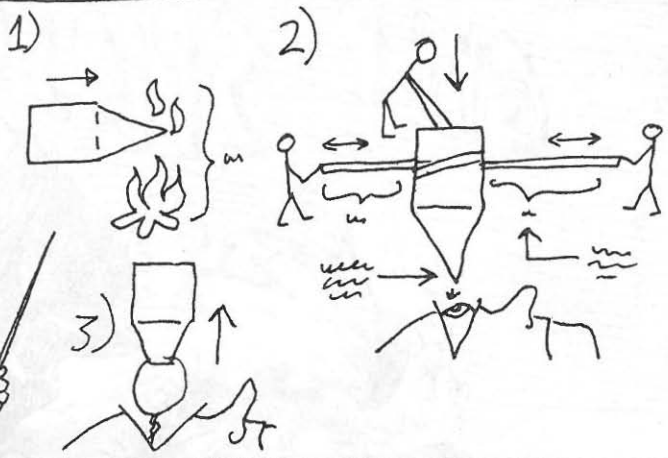
DENER GO' NOK! HAN SOVER.

TIL ARBEJDET! FREM MED KÆPPEN!

SESÅ, FOLKENS!

NO'EN SPØRGSMÅL??

FÅR ODYSSEUS SINGAVE? FØLG MED I NÆSTE NUMMER!

I anledning af

Medea

i det danske teaters opførelse.

Det Danske Teaters opførelse af Euripides' *Medea* i Musikhuset d. 14 oktober var en meget flot og god oplevelse. Der blev efter min mening ikke gjort vold imod Euripides' stykke og ej heller trådt på "filologiske" tæer. Kirsten Olesen var fremragende som den forstødte hustru og formåede samtidig at forelene indtrykket af den bitterhed og styrke, *Medea* besidder. Dette blev demonstreret meget fint i første epeisodion, hvor hun gør sin entré. Koret viger nærmest tilbage for *Medea* - her er et menneske overvældet af sorg, men samtidig er der et eller andet ved hende, der skræmmer dem. *Medea* er just ved at opgive overhovedet at tale til koret, men vender pludselig om og påbegynder med fast stemme og armen strakt nærmest anklagende frem mod koret sin berømte tale. Det er sådan, jeg forestiller mig *Medea* træde frem for publikum - ikke ydmyg og med pibende stemme, men netop som Kirsten Olesen spillede hende, ulykkelig, overvældet af sort, men langt fra knægtet og med en udtalt bitterhed, der blev fint understreget af Kirsten Olesens små latterudbrud i forbindelse med kvindens stilling i ægteskabet. Der var format over *Medeas* entré!

Det samme kan ikke just siges om ammens spil i prologen. I det hele taget var bipersonerne, med undtagelse af budbringeren og de tre kormedlemmer, ikke specielt gode.

Ammen virkede ikke så bekymret og fuld af sorg, at hun måtte give den luft uden for huset som Euripides' amme - tværtimod spillede Lene Vasegaard hende lidt Høibergagtigt, resigneret og sukkende. Søren Elung Jensen virkede som Kreon lidt stiv - måske det skyldtes hans frygt for *Medea* (!). I denne scene, hvor *Medea* får lov at blive een dag i Korinth, var der en (set med filologiske øjne) detalje, der glippede. Grunden til at Kreon - trods sin faste intention om ikke at gå, førend *Medea* er væk - tilsteder hende een dags frist, er *Medeas* komplette hiketeia (bønfaldelse). Dette vistest meget find med *Medea* på knæ, hvor hun med højre arm omklammer Kreons knæ og med venstre hånd berører hans skæg. Men denne hiketeia opløses for hurtigt - thi det er netop grunden til at Kreon giver efter. Ikke som nogle filologer har ment, fordi han er svag og dum. Langt fra. Han er bange for *Medea* - og med god grund.

Og så var der Jason - han, der så skændigt har bragt *Medea* (og børnene) i deres vanskelige situation. I Henrik Jandorfs skikkelse kom han spankulerende ind i stramme cowboybukser med nitter-bælte og kort ærmeløs bluse, så hans muskuløse torso fremtrådte klart. Ikke sært, at *Medea* som ung prinsesse kunne falde for denne helt! Henrik Jandorf spillede Jason præcist så selvhævdende, stupidt og følelsesforladt som han skal spilles. Han kan ganske enkelt ikke se *Medeas* ulykke og hvorfor skaber hun sig nu - altså! Hun er jo blot jaloux og han har jo ordnet alt til det bedste for hende og

børnene (de er på dette tidspunkt allerede landsforviste).

Stykket undgik meget behændigt (og efter min mening rigtigt) at understrege Medea som en jaloux kvinde, at dette skulle være det overvejende hævnmotiv for Medea. Der gælder mere for Medea end Jasons kærlighed, som hun ikke ønsker tilbage, nej det er sleve hendes overlevelse, hendes identitet hun kæmper for. Men i Jasons og Medeas første møde var der en meget fin detalje, der kunne lede tanken hen på den lidenskab, der før hav været mellem disse to. Jason stiller sig helt tæt på Medea, hvor hun står med ryggen mod scenens højre væg. Hendes hænder er demonstrativt knyttede, men Jason står længe helt tæt på hende og langsomt forlader hun sine hænder ud, hvorpå Jason (foragteligt?) kaster hende på jorden. I det hele taget brugte Kirsten Olesen flittigt og dygtigt sin krop til at udtrykke følelser (knyttede hænder, spredte hænder, armene over hovedet etc.) Ansigtsmimik var der ikke meget af - og det er jo helt i den "klassiske" ånd, når man betænker, at skuespillerne bar masker.

Nogle filologer ⁽¹⁾ har alvorligt forsøgt at argumentere for, at Jason virkelig bekymrer sig om sine børn og at han fuldt og fast har haft en idé om, at han handlede til bedste for børnene og Medea. Når man ser stykket opført, og Jason kommer efter Kreon har forvist Medea og børnene bliver dette vanskeligt at fastholde. Ligeledes var det interessant at bemærke publikums reaktion på Jasons udtalelser i Medeas og Jasons andet møde, hvor Medea "snører" Jason og får børnene sendt

afsted med de fatale gaver til prinsessen. Man ler ad Jason, "det er da helt forståeligt, at du bliver lidt vred, når jeg tager en anden kone". Det er komisk, hvor lidt den mand forstår, hvad han gør mod Medea, men samtidig er det dybt fatalt, at han ikke tager Medea mere alvorligt end han gør.

Et andet filologisk problem, der bliver belyst ved en opførelse, er Medeas monolog vv. 1019 - 1080, hvor børnene er kommet tilbage efter at have afleveret gaverne til prinsessen. Her er der problemer med vv. 1056 - 1080, hvor nogle ⁽²⁾ mener, at der er tale om en skuespillerinterpolation, i og med at Medea ikke kan sige disse vers med børnene på scenen, uden at de klart må forstå, hvad hun intenderer. At deres afsked med hinanden ikke skyldes, at de skal forblive i Korinth og hun til Athen, men at de skal dø. I opførelsen var disse vers bibeholdt med børnene på scenen. Selvom Medea siger de tydeligste ting med ansigtet vendt bort fra børnene, virkede scenen dramatisk dårligt. Børnene stod blot og kiggede på deres mor. I denne scene manglede der efter min mening også mere moderfølelse i Kirsten Olesens spil. Her var hendes "råben" ikke på sin plads.

Korets deling af replikkerne fungerede fint og den "rigtige korsang, der lød indisk-inspireret, virkede rigtig flot (den fremkaldte endda klapsalver). Det havde faktisk været interessant, hvis de havde sunget alle korpartier (men måske lidt monotont). Koret var ikklædt kjoler og

² Se bl. a. Kovacs, *On Medea's Great Monologue*, CQ 36 (1986) 343 - 352, og Reeve, *Euripides, Medea 1021 - 1080*, CQ (1972) 51 - 61.

¹ Bl. a. Bretzigheimer, *Die Medea des Euripides*, Tübingen 1968.

sjaler i meget fint stof - en kontrast til Medeas ru, sorte ærmeløse kjole. Scenografien var enkel, men effektiv og den måde man brugte lyset på fungerede godt. Allerflottest var afslutningsscenen. I Euripides' drama står Medea på en 'kran', en vogn Helios har sendt hende. Her kom Jason ind på scenen, der var svagt belyst. Ammen peger ud mod publikum, se Jason, se dine børn. Og med et brag falder scenens bagerste væg og Medea står lidt højere end selve scenegulvet, lyset er rødt, hun selv iført rød kjole og med dolken i hånden og de døde børn for hendes fødder. Det var flot og effektivt. Jason taler ud til publikum, Medea befinder sig et sted, hvor han ikke kan nå hende. Man kan så selv (alt efter temperament) bedømme, om Medea helt er et menneske længere. Til allersidst lod man lyset slukke og fra en lysstribe i loftet sivede sand ned, mens de tvivlsomme vers om hvad Zeus kan lade ske høres. Jeg fandt dette sidste unødvendigt, men omvendt nåede man lige at få hjerteret til at slå langsomt igen. For Euripides' Medea er i sandhed et gruopvækkende stykke, og tragikken og meningsløsheden er stadig aktuel.

Connie Møller

Donna Tartt: *Den hemmelige historie*. Lindhardt og Ringhof, kr. 98.

Studiet af de klassiske fag kan føre til mangt og meget - bl. a. til mord. Vi præsenteres i denne bog for den unge Richard, der begynder at læse græsk ved et universitet i det nordlige USA. Det eksklusive græskhold består af fem andre unge, og det er

kun med besvær, det lykkes Richard at komme ind på det.

Deres lærer er en karismatisk skikkelse, der i sin dæmoniske venlighed dyrker sine *matheteis* og især deres trang til at være noget helt særligt. Vi præsenteres i bedste antikke tradition straks for mordet. Men vi aner ikke noget om motivet. På et tidspunkt lufter Richard tanken om at det er affødt af for mange græske stile. Det er heldigvis mere end det. En anden hovedperson i bogen er nemlig Dionysos. Forfatteren citerer i den anledning Dodds fra "The Greeks and the Irrational": "Dionysos er sansebedragets mester ... han kan få dem, der tilbyder ham til at se verden som verden ikke er." Lige uden for byen ligger et bjerg, Mount Cataract, der udover bjergets ildevarslende klang også har andre konnotationer til Kithairon-bjerget i Euripides' Bacchantinderne. Temaer som vanvid, forklædning, illusioner og massehysteri gennemtrænger handlingen. På universitetet er der blandt andet et vist narkomiljø, og både den magiske idyl i landskabet og grusomheden ses fra hudløst klare og skæve vinkler. Hvis dette lyder som noget fra David Lynch's *Twin Peaks* er det ikke helt forkert. Men der er også et andet, mere filosofisk lag, der vedrører skyld og ansvar i den. Og der er flere strejf af smerten og ensomheden ved at skulle være excentrisk og fantastisk for at have en eller anden identitet. I bogens indledning er et citat fra Platons *Staten*, som her desværre oversættes *Republikken*, der taler om at fortælle en historie til heltens oplæring. Jeg kan jo ikke tale på heltens vegne, men jeg synes, det er en god bog. Den er for mig at se skrevet både med grum kærlighed til faget og en forståelse for dets slug-

ter og afgrunde. Det er græsk det er farligt.

Hanne Lavér Hansen

Chr. Gorm Tortzen: ΒΑΣΙΣ
Museum Tusculanums forlag.
Juni 1994. 176 sider, 140 kr.

Omslaget illustrerer formålet med denne bog, nemlig at skabe et solidt fundament (βάσις) for hvad, der sidenhen kan blive en høj og smuk søjle.

Den er lavet i A4-format, hvad mange har undret sig over: "den kan ikke være i tasken". Det store format betyder til gengæld, at de enkelte sider er meget overskuelige og bestemt ikke overfyldte. Den rigelige plads har desuden gjort det muligt at variere skriftstørrelsen alt efter indholdets vigtighed, uden at den lille skrift er blevet gnidret. Det med småt skrevne er forøvrigt ofte meget gode oplysninger.

"Basis er en grammatik beregnet for græskundervisningen i gymnasiet og ved anden tilsvarende begynderundervisning". Sådan skriver forfatteren i forordet. Grammatikken beskriver det klassiske, attiske sprog og κοινή, hvis morfologiske afvigelser er angivet som noter. Desuden er der et tillæg om de græske litterære dialekter. Der er tre indices, systematisk index foran i bogen og alfabetisk index og index Graecitatis bagi. Disse indices gør det let at orientere sig og at finde frem til det, man søger. Afsnittene er inddelt efter decimaltalsystem, der er meget logisk, men noget forvirrende, når man når op på fire cifre (f.eks. 6.5.1.2).

Det fine ved grammatikken er, at den har såvel morfologi som syntaks, og at disse er koblet sammen

med krydshenvisninger. Den er desuden karakteriseret ved rigtig mange skemaer, som forfatteren har udarbejdet efter ønske fra sine elever. Det fremgår af forordet, at han også har samarbejdet med mange kollegaer såvel i gymnasiet som på universitetet.

Det første afsnit er om skrift og lyd. Der er først et skema over bogstaverne skrevet på lysegrå baggrund for at fremhæve det – et gennemgående træk ved de vigtigste skemaer. I 1.2 indføres der et godt begreb, nemlig digraf (angiver én lyd med to vokaler), der bruges om ου og ει, når de angiver henholdsvis en lang lukket o-lyd og en lang lukket e-lyd. Derefter følger tre paragraffer om aspiration, accentuering og punktuation. I 1.6 er der to gode skemaer over henholdsvis vokalerne (korte, lange, lukkede og åbne) og konsonanterne. 1.7 beskriver kort vigtige sproghistoriske fænomener, som der i de følgende afsnit refereres til, når det kan lette forståelsen og dermed indlæringen af morfologien (de markeres ◊). Det er i sig selv vanskeligt at forkorte de mange lydlove, men jeg synes det væsentlige er med. Jeg har blot en bemærkning til ◊ 6: λ, μ, ν, ρ + σ > λ, μ, ν, ρ + erstatningsforlængelse. Som eksempel er anført aoristen *ἔστολεσ > ἔσειλα, hvor reglen virker. Men i det første eksempel *τους ἀνθρώπους > τοὺς ἀνθρώπους er sagen jo derimod, at ν er faldet ud foran σ i slutningen af et ord og har medført erstatningsforlængelse. Desuden beskrives i ◊ 13-17 halv vokalen j's indflydelse på morfologien. Men dette bogstav er slet ikke blevet introduceret. Eftersom det ikke har haft sit eget tegn, kunne man have beskrevet det som konsonantisk brug af ι. ◊ 22 om aflyd er klar og uundværlig. Det fremgår af forordet, at forfatteren godt ville

have gjort mere ud af dette afsnit, men anser mere sproghistorie for uegnet til begynderundervisning. Det er uden tvivl rigtigt, når det drejer sig om gymnasieelever, men er det studerende på universitetet, kunne et mere omfattende afsnit godt anvendes.

Fremstillingen af morfologien er ret traditionel. Nominalbøjningen indledes med en forklaring på hvad termen nomen indeholder. Derefter følger overskuelige skemaer over de enkelte paradigmer med få præcise kommentarer til. Det er fint at indlede med den bestemte artikel. Derefter følger substantiverne. Som en hjælp til den noget u håndterlige tredje deklination er der en "nøgle" til nominativs endelser og et skema med huskereglere. Huskereglerne er gode. "Nøglen" er noget uklar på to punkter. Under δ -stammer, med kasusmærket $-s$ er der ikke angivet nogen nominativs endelse. Det må vel blive $-s$ på baggrund af δ 10, som der også henvises til. Måske er det meningen, at det er sigmaet nedenunder ved θ - der også gælder her? Desuden er der under $-s$ -stammer angivet $-s$ som kasusmærke udenfor neutrum. Men her hører $-s$ jo med til stammen. Endvidere kunne det være en hjælp at få oplyst, at typen $\gammaένος$ har aflyd (o/ϵ). Dualis for alle tre deklinationer er anbragt tilsidst.

Så følger et afsnit om adjektiver og adverbier. Om $πολύς$ og $μέγας$ står der, at de deklineres med to stammer, men ikke hvilke. $\etaδίων/\etaδιον$ er angivet som mønster for komparativer på $-ίων/-ων$, og de kontraherede former er fremhævet som vanskelige uden yderligere forklaring. Efter min mening kunne det her være hensigtsmæssigt at henviser til skemaet over $εὐδαίμων$ og så forklare, at de alternative former er

kontraherede. Skemaet over de uregelmæssigt komparerede adjektiver er fyldigt og godt.

Det næste afsnit behandler pronominerne. Det er udmærket at anbringe formerne udenfor nominativ af $αὐτός$ som 3. persons personlige pronomen. Der er en nyttig liste over de almindeligste pronominers betydning.

Til afsnittet om participierne har jeg undret mig lidt over, hvorfor der i indledningen står, at et participium kun kan bøjes i aspekt. Det bøjes også i diatese, som det fremgår af skemaet nedenunder over participiummærket.

Afsnit 6 har overskriften "verbernes morfologi". Det indledes med en oversigt over det græske verbalsystem. Det er især behandlingen af aspekt og tempus der er interessant. I 6.1.4.1 står der: "før man helt havde forstået det græske verbalsystems skarpe skellen mellem aspekt og tempus, brugte man det latinske verbalsystems betegnelser for de græske former, som man kaldte "tider"". Nedenunder er der et grundskema, som lodret under aspekt angiver imperfektiv, aorist og perfektiv og vandret under modus angiver de fire finite modi plus infinitiv og participium, hvor præsens og præteritum er undergrupper af indikativ. Futurum står nederst skilt fra de øvrige og beskrives som en sent tilkommet form, der delvis står uden for aspekt- og tempussystemet. Det vil sige at modus er underordnet aspekt og tempus er underordnet modus. Det er et system som allerede Hynding anvender i sin græske formlære fra 1958. Det tager nogen tid at vænne sig til denne anderledes beskrivelse af verbernes former - f.eks. præsens = imperfektiv præsens og imperfektum = imperfektiv præteritum. Men

jeg kan forstå på gymnasielærere, der allerede bruger "Basis", at eleverne uden større besvær tilegner sig og bruger disse termer. De beklager sig dog lidt over ikke længere at kunne støtte sig til det verbalsystem, de kender fra latin. Jeg tror, at man på denne måde kan undgå den forvirring, der f.eks. kan opstå blandt eleverne, når de starter med at lære, at aorist er en fortid på linie med imperfektum, og så dernæst støder på aorist udenfor indikativ. Desuden fremgår det helt klart, at præsens og imperfektum hører til samme aspekt. Det virker dog underligt at anbringe futurum under indikativ præsens og skrive at den ikke eksisterer i præteritum. Det ville være bedre at fjerne skillelinjen mellem præsens og præteritum og anbringe den i midten. Derefter følger en oversigt over de morfemer, som et verbum kan indeholde, med efterfølgende skemaer over formerne opdelt i imperfektiv, aorist, perfektiv og futurum. Der angives kun 1. og 3. person sing. Som det sidste er der et fint skema over infinitivs endelser.

Afsnit 7 hedder "numeralier". De overskuelige skemaer kan måske hjælpe en til at lære de tal, man aldrig fik lært? Så følger "præpositioner, præfixer og suffixer", igen med en god oversigt over præpositionernes betydning. Afsnit 9 består af meget nyttige skemaer over konjunktioner og partikler. Det er en meget sjov idé at opregne de måder, hvorpå man kan svare ja og nej. Som det sidste afsnit under morfologi står "morfologiske grundbegreber".

Den anden del af grammatikken, der behandler syntax, indledes med afsnittet "syntaktiske grundbegreber". Det er fremragende og kan, tror jeg, dække et behov, som mange græsk-

elever har. Det er rart at se nyttige begreber som nexus og verbernes valens anvendt om det græske sprog. Efter en beskrivelse af sætningsledene er der et skema over sætningsledenes størrelse og indhold, som sammen med listen over de adverbelle ledsætninger kan danne basis for den syntaktiske analyse. Der er desuden en liste over vigtige betegnelser vedrørende sætningers opbygning. Jeg finder det unødvendigt med såvel termen periode som termen helsætning (defineret som hovedsætning og evt. tilhørende ledsætninger), da de i de fleste tilfælde betegner det samme. Under 11.17, "adjektiviske ledsætninger", savner jeg, at der gøres opmærksom på, at de meget almindelige relativsætninger uden korrelat syntaktisk set fungerer som substantiviske sætninger.

Det følgende afsnit handler om kasusbrug. Det er et noget kortfattet afsnit. Udenfor nominativ er de enkelte kasus som grundskema delt op i objekts-kasus og kasus for adverbelle led, hvilket er en noget mekanisk måde at beskrive dem på. Under akkusativ kunne man have skrevet lidt om det indre objekt. Det er godt, at der om genitiv og dativ angives, hvilke af de oprindelige kasus de indeholder, men det fremgår ikke klart af anvendelsen.

Afsnittet om "verbernes aspekter, tempora og diateser" indledes med en beskrivelse af det danske verbalsystem sammenlignet med det latinske. Alle tiders ide. Det fremhæves, at, mens det græske verbum $\mu\alpha\iota\zeta\omega$ har mere end 600 former, har det tilsvarende danske, jeg leger, kun ni. Fælles for det danske og det latinske verbalsystem er, at handlingen først og fremmest placeres i tid, hvorimod aspekt er det overordnede på græsk (som beskrevet i afsnit 6). Og

dansk mangler skelnen mellem imperfektiv og perfektiv aspekt. I den forbindelse kunne det have været godt at nævne, at den græske aorist på latin er indeholdt i perfektum og at den græske perfektum er en nutid. Indledningen danner en god baggrund for overvejelserne om, hvordan imperfektiv, aorist og perfektiv kan oversættes til dansk (side 92 er der en trykfejl i sidste linje, infinitiv). Et andet forhold, der kræver særlige overvejelser ved oversættelse til dansk, er verbernes mediumformer. Det kunne her nævnes, at subjektet kan være involveret i handlingen på flere måder, bla. som direkte objekt (*λουσάμενοι*) eller som indirekte objekt (*εἰρήνην ποιοῦμαι*).

Afsnit 14 drejer sig om "de finitte verbers modalsyntaks" opdelt i brug i hovedsætninger og bisætninger. Den opdeling bevirker, at indholdet mest ser ud som en opremsning af regler og ikke giver et overblik over, hvad konjunktiv og optativ egentlig bruges til.

Det følgende afsnit om *äv* og konditionalsætninger er godt.

Under afsnittet om infinitiv henregnes personlig konstruktion efter ytringsverber i passiv under nominativ med infinitiv. Udmærket, så må man bare håbe på, at eleverne ikke spørger om, hvilket led infinitiven er. Findes der mon nogen god forklaring på, hvilket led infinitiven er, når dens subjekt er blevet subjekt for det finitte verbum i passiv?

Afsnittet om participium er kort og klart. Fint, at der gøres opmærksom på, at et participium kan være attributivt, skønt der ikke er bestemt artikel ved det substantiv, som det lægger sig til.

Afsnit 17 beskriver nægtelserne.

Efter syntaksen følger "noter om de græske dialekter" og en især morfo-

logisk beskrivelse af de seks, der optræder i litterære tekster. Der benyttes de samme paragrafnumre som i beskrivelsen af attisk, så man kan sammenligne.

Derefter følger en udmærket oversigt over orddannelse. I indledningen gøres der med rette opmærksom på, at man kan få større indblik i sproget (og spare tid), hvis man kender de vigtigste regler for dannelse af ord. Under 18.7 står der *Ἀπολλώνιος*. Mangler der ikke et komma foran og oversættelse bagefter som til de andre adjektiver? Afsnittet rundes af med en meget god oversigt over præfixers betydning.

Afsnit 19 og 20 handler om henholdsvis morfologisk og syntaktisk analyse og er altså et redskab til brugen af "morfologiske grundbegreber" (afsnit 10) og "syntaktiske grundbegreber" (afsnit 11). De er især velegnede for elever i gymnasiet, når de laver skriftlige græskopgaver. Der er mange gode eksempler på besvarelser.

De to sidste afsnit behandler de uregelmæssige verber. Først er der en liste over de 60 almindeligste verber anbragt i et skema med nummer ved og oversættelse nedenunder. Man kan bemærke, at verbernes stamme ikke er anført. Som et supplement hertil er der en liste over vanskelige verbalstammer. Tilsammen et godt redskab til at få has på verbalformerne.

Der sluttes af med en oversigt over paradigmerne anbragt i store overskuelige skemaer. Disse sider har grå kant, så man hurtigt kan finde dem. Det skal være disse paradigmer, der har været afgørende for forfatterens valg af format. Det er så ikke nødvendigt at dele de enkelte paradigmer, der "breder sig" over to sider og

som alt det foregående står med stor læsevenlig skrift.

Denne grammatik kunne godt bruges til kurset i elementærgræsk på universitetet. Der mangler bare en tekstbog hertil, da den korte tid ikke tillader at introducere to i visse henseender så forskellige grammatikker som denne og f.eks. grammatikbogen til *Reading Greek*. Mon Chr. Gorm Tortzen har planer om en tekstbog? Det kunne iøvrigt være spændende at se, hvordan de studerende ville reagere på Chr. Gorm Tortzens beskrivelse af det græske verbalsystem. På græskkurserne ved Københavns Universitet bruger man allerede denne grammatik, men vistnok på forsøgsbasis.

Vær iøvrigt opmærksom på den græske syntaks af Jens Vind, der snart udkommer eller måske allerede er udkommet. Den kan sikkert også bruges til noget.

Jette Persiani

Immanuel Io. Gerh. Scheller, *Praecepta Stili bene Latini in primis Ciceroniani seu Eloquentiae romanae quatenus haec nostris temporibus in dicendo et scribendo usurpari potest summa diligentia maximoque perspicuitatis studio tradita et illustrata*. Lipsiae. Editio altera 1784. Den første udgave var udkommet 1778. Anden del udkom 1780.

Den der vil have et direkte indtryk af situationen for de klassiske studier og især for undervisningen i de klassiske sprog i anden del af det XVIII årh., en meget betydningsfuld periode, måtte gerne læse *Praefatio* og *Prooemium* af Schellers *Praecepta*. Denne bog er blandt de

bøger som Aarhus Katedralskole har overført til vores Instituts bibliotek. Denne store bog gave skulle gerne være en stående opfordring til at beskæftige sig med filologiens historie, d.v.s. at integrere problemets historie i det problem som man studerer og indramme problemets historie i den klassiske filologiske historie. Også græsk og latin som skolefag er et emne der burde tiltrække vores opmærksomhed og følgende bemærkninger handler netop om dette aspekt af filologiens historie.

I det følgende parafaserer jeg (markeret med tegnet ') nogle argumentationer som findes i *Praefatio* (romertal henviser til side i den) og i *Prooemium* (arabisk tal). Ordrette oversættelser er anført med tegnet ". Måske letter disse parafaser og mine bemærkninger den direkte læsning, men min hensigt er ikke at de skal erstatte den. Scheller er dog langtrukken og mine parafaser kan også bruges til at udvalge nogle sider og læse dem. Hvis jeg hist og her tilføjer en oversættelse til Schellers latin, er det *naturligvis* ikke fordi jeg undervurderer Agora-læseres latinkundskaber, men dén tids latin kan være forræderisk. Det ville også være interessant at bemærke hvilke syntaktiske og stilistiske fejl vi, som har studeret Madvigs grammatik, finder i en stilistik fra 1700-tallet.

Scheller (1735-1803), der var rektor på gymnasiet i Brieg i Schlesien, er en personlighed der har haft afgørende indflydelse på undervisningen i latin på grund af de bøger som han har skrevet og især på grund af hans leksikon, som er et leksikon "til udlægning af forfattere" (Erklärung der Alten). Men om dette leksikon og om nogle træk af leksi-

kografiens historie (Cellarius, Kirsch, Weber, Gessner, Forcellini, Ruhnken) vil jeg komme med nogle bemærkninger en anden gang. Allerede nu vil jeg dog gerne have at vi skal bemærke dette mål med Schellers leksikon, som står i fortsættelse af et tidligere værk af ham: "Anleitung die alten Schriftsteller zu erklären", Halle 1770. Der er også andre, der har skrevet lignende vejledninger i den samme periode: disse skrifter viser klart at klassikerlæsningen i midten af det XVIII årh. slog igennem som formålet til undervisningen i de klassiske sprog, ja, fra denne tid begyndte man at sige: undervisningen i de klassiske sprog og litteraturer (eloquentia). I løbet af det XVII årh. var derimod den tid som brugtes til sprogtilegnelsen i skolerne vokset og vokset på bekostning af beskæftigelsen med forfatterne og latin som kommunikationssprog og som veltalenhedssprog bevarede endnu en central rolle i den lærde stands bevidsthed og i alle diskussioner om opdragelsen og skolevæsenet. Scheller er altså en af de personligheder der har bidraget til denne vending. I Praecepta udtaler han sig meget klart om skolens formål og meget polemisk mod de konservative, der holder fast på de gamle metoder (1), og han påberåber sig humanisterne i det XVI årh. mod de lærdes praksis i det XVII: '(scriptores)... ob artem recte pulchreque cogitandi, dicendi et scribendi, in scholis leguntur;

1 Sml. s. 21 Hinc ortum est nomen Verbalistarum, h.e. Wortkræmer, Wortklauber, Sylbenstecher, qui scilicet non nisi verba tractarent et videnter atque in iis et syllabis hærent. "... kræmmer der kun handler med ord"

certe hoc consilio nec propter vocabula legi debebant (saltem haec erat majorum sententia, cum istam lectionem scholis mandarunt). Cicero og de andre antike forfattere "læses i skolerne for at lære kunsten til at tænke, tale og skrive korrekt og smukt; eller i det mindste *burde* de læses med dette formål og ikke for ordenes skyld: dette var i alle tilfælde vore forfædres (humanisternes) hensigt da de betroede skolerne klassikerlæsningen" (S.19 og se hele s. 19 og 20).

At *udlægge* en forfatter er ikke det samme som at *fortolke* ham, men det er klart at denne skolepraksis med at udlægge danner den historiske præmis for den hermeneutik, som behersker den filologiske diskussion fra de sidste år af det XVIII årh. (2)

Det drejer sig altså om store ting, der her kommer frem, og vi må også være opmærksom på at de kommer frem i et bestemt geografisk område, Nordtyskland, Skandinavien, Hol-

2 Denne overgang fra udlægning til fortolkning er ikke særlig studeret, så vidt jeg ved, til trods for den efterhånden enorme litteratur om hermeneutikkens historie. Jeg henviser til A. Laks - A. Neschke (red.) *La naissance du paradigme herméneutique*, Lille 1990. Scheller skriver s. 21: 'lærerstanden af i dag består af folk der er uforberedt til at fortolke de antikke forfattere med metode og med en filosofisk smag, noget vi samtidig kan definere som en kunst og en videnskab' "hanc artem atque simul scientiam priscos rite et cum sapientiae gustu interpretandi". Vanskeligheden i at oversætte disse ord ligger i Schellers og hans samtids endnu uklare fornemmelse af filologiens og fortolkningens opgave.

land, et område der senere skal blive en efterlignet model for andre lande, men som endnu i mange år i begyndelsen af det XIX årh. fortsætter alene på sin frugtbare vej. I England var forfatterlæsningscentral også i det XVII årh., men en generel diskussion om fortolkningen kommer frem først et stykke inde i det XIX årh. I de romanske lande hersker interessen for de antikvariske studier og en intuitionistisk behandling af latinske forfattere.

Men Schellers "Lexicon" er ikke kun lavet til formålet "Erklärung der Alten". Et andet formål er fremsat på titelbladet: "Übung in der lateinischen Sprache". Dette afspejler den tids skolepraksis, men hvilken betydning Scheller tilskriver dette formål og hvor stor en vægt han mener denne øvelse skal have i uddannelsesprocessen kan vi forstå fra Praefatio i "Praecepta stili bene latini". Og denne bog er netop helt helliget Eloquentia romana, den latinske veltalenhed, som titlen siger, dog med en meget original tilføjelse: "for så vidt denne kan udøves i tale og skrift i vore tider." Læseren er altså advaret allerede ved titelbladet: Scheller tror ikke på veltalenheden i den betydning som man plejede at opstille som ideal i 1600-tallet og er også overbevist om at den nedgang i interesse for den latinske veltalenhed, som han kan registrere, ikke kan rettes op.

Hvordan er han så kommet til at skrive denne bog? Forlaget Fritsch fra Leipzig henvendte sig til ham med et forslag om enten at genoptrykke Johan Gottlieb Heinecke (1681-1741), *Stili cultioris fundamenta*. 1719, med egne rettelser og tilføjelser, eller at skrive en helt ny stilistik. I begyndelsen ville Scheller ikke tage sig af sagen. Han havde allerede skrevet et kort tillæg om

stilistikken i den førnævnte "Anleitung", og han så "hvor få der var interesserede i at skrive godt på latin og hvor få der mente at denne dygtighed bidrog til deres prestige" (s. III f.) Her følger så en meget talende beskrivelse af den generelle ringeagtende holdning til latin som veltalenhedens sprog; de fleste betragter latin som et levn fra gamle tider, en overtro. En lignende beskrivelse af den samtidige mentalitet findes i en anden kontekst på S. XXIV: Vulgo dixerunt hucusque permulti: *quid prodest mihi ars bene latine scribendi: ego aliquando Sacerdos vel Iureconsultus fiam vel Medicus etc., ubi theodisce loquendi copia sæpe datur, non item latine. Sic et sæpe parentes eandem ob causam filiis studium stili bene latini dissuadent, vel iis inutile certe arbitrantur.* "Indtil nu har mange sagt: *Hvad gavner kunsten til at skrive et godt latin mig? Jeg skal være præst eller jurist eller læge o.s.v. ; i disse professioner har man rigelig lejlighed til at tale tysk, men ikke latin.* Af samme grund fraråder forældrene ofte deres børn at studere stilistik eller mener at dette studium er uden nytte for dem". Denne beskrivelse kan vi tage som dødsattesten for latin som højtideligheds- og kommunikationssprog i et samfund som ser bourgeoisie komme frem med en række differentierede professioner, der alle har deres grundlag i en universitetsuddannelse og derfor i en underbygning i gymnasiet, hvortil latin hører. Scheller siger: "hucusque", fordi han giver den gamle metode skylden for situationen og han peger på en anden funktion som latin skal have i skolerne. Om det senere.

Latin som kommunikationssprog bliver kun anvendt af dem som underviser i det og for "Praelectio-

nes Academiarum ac Gymnasiorum" (s. XXIII og XXVIII: Højtidelige taler til åbning af det akademiske år), og skolefolket mangler social prestige, fordi de er økonomisk dårligt behandlet (s. IV og 21). 'Ingen vil ganske vist afskaffe skolevæsenet, men praemia (= løn) er for lav og skolefolket gør derfor en sløv indsats som svarer til den lave indkomst'. Det er interessant at Scheller bruger ordet praemia, og citerer de praemia som Demosthenes og Cicero har fået ud af veltalenheden. Men disse praemia var den politiske magt, honores, og prestige, laus. Scheller, der kender alt det udmærket (1), forlanger derimod at skolefolk skal opmuntres med praemia, men de ønskede praemia er ganske vist ikke mere mæcenaternes gunst, men dog heller ikke noget højere end lønnen! Om et kald, en civil funktion taler han ikke. Men den franske revolution, Napoleonskrigene, Preussens ydmygelse og det unge Tysklands oprør venter om hjørnet. Scheller henvender sig ikke til en fyrste med sine ønsker og hans Praefatio ender ikke med den sædvanlige hyldest til en fyrste, der er så fremsynet og så stor en lærdomselsker etc. etc. etc. Han er et oplyst menneske der ikke vil begrænse kulturen og dannelsen til en elite: *Iam si omnes omnino homines debent (utinam instituta omnium locorum hoc fieri patiantur) eloquentia instructi esse.....* "Hvis alle mennesker uden undtagelse skal være udrustet med almandan-

nelsen, (lad os håbe at institutionerne (skolevæsenet) muliggør det i alle lande og alle steder!)....." (s. XXV). Her blandes humanisternes gamle ideal med oplysningstidens konkrete reformistiske krav.

Hvad fik så Scheller til ikke at "at følge tidens mentalitet" (se accommodare ad genium saeculi) (s. IV), og overvinde sin modvilje? Han tænkte: Hvis jeg nu siger nej, så genoptrykker forlaget nok Heineckes bog og måske giver forlaget opgaven til at revidere denne elendige stilistik til en af disse dårligt-betalte og dårligt-engagerede lærere. Jeg må gøre det. Heinecke skal ud af skolen! Og ikke han alene, men alle de gamle leksika og grammatikker. 'Så længe Johachim Langs (1670-1744) Grammatik, en libellus grammaticus, hersker i skolerne, er der ikke håb om at de unge lærer latin' (s. XXVI). Langs grammatik var udkommet i 1707 og udkom i 60. udgave i 1819!! Vi støder her på den konservatisme, som Scheller kæmper imod. Men Langs Grammatik skal måske behandles en anden gang i forbindelse med omtalen af leksika. Lignende succes havde Heineckes "Fundamenta". Udgivet både i Frankfurt og i Leipzig i 1719 og igen i 1736, var denne stilistik blevet forsynet med noter af en så berømt filolog som Gessner og udgivet i 1743; Johan Nicolaus Niclas, rektor i Lüneburg udgav bogen igen i 1761 og i 1790. Det drejer sig om en klassisk skolebog, som man burde studere i dens forskellige bearbejdelser og sammenligne med "Praecepta"'s teoretiske og praktiske del.

Jeg skal her begrænse mig til det, som Scheller i Praefatio og Prooemium selv angiver som forskellen mellem sin stilistik og de forrige. Han 'er af erfaringen overbevist om

¹ En beundrende beskrivelse af den romerske republiks frihed og veltalenhedens funktion i den i modsætning "især til Tyskland" findes s. 4 f.

at' stilum bene latinum sine eloquentia..... esse non posse, ac neminem bene latine scribere valere, qui non bene cogitare sciat. - at "en virkelig latinsk stil kan ikke eksistere uden eloquentia og den, der ikke kan tænke godt, kan heller ikke skrive godt latin." (s. V og passim) Hvordan oversætte eloquentia? Eftersom Scheller igen og igen gentager at den udspringer fra klassikerlæsningen, eller mere præcist: fra den særlige form for fortolkning af klassikerne som vi har set før (se også s. 39 note 2), tror jeg at den rigtige oversættelse er: *almendannelse*, d. v. s. resultatet af gymnasiet, og *dannelse* eller kultur d. v. s. det kultiverede menneskes åndelige formue, der gerne må vokse. Men Scheller tilføjer også noget til det ovenfor citerede sted:sine eloquentia, quam in *perspicuitate*, ad quam argumentorum quoque usum atque ita soliditatem vulgo sic dictam, die Gründlichkeit, refero, in *gravitate* et *suavitate dicendi* justis causis adductus pono.... - "....uden eloquentia, som efter min velfunderede og velovervejede mening består af 1) klarhed (og til denne egenskab sætter jeg også argumentationernes anvendelse i forbindelse, det som man plejer at kalde soliditeten, die Gründlichkeit,) og af talens 2) kraft og 3) behagelighed". Vi bemærker at bag Schellers eloquentia-begreb står Ciceros altomfattende opfattelse af eloquentia som veltalenhed og Ciceros opfattelse af en talers ikke bare tekniske uddannelse, men hvor har dog terminologien fjernet sig radikalt fra den retoriske traditionelle (antikke, middelalderlige og moderne) terminologi og fra retorikkens distinktioner! Herfra kommer vanskelighederne ved at oversætte disse ord. Ornatus

(besmykkelse) er forsvundet. Gravititas og Suavitas er ikke to alternativer, to genera dicendi, d. v. s. to stilarter. Det er sandt at s. 10 tales om emner som ikke tåler gravitas, der i denne kontekst svarer til det antike genus sublime (ophøjet stil), men igen og igen taler Scheller om de tre egenskaber på lige fod og gravitas er derfor den alvor, den saglighed som altid skal være bag vores ord og den vægt i argumentationen, som taleren meddeler sine tilhørere (s. 15): graviter scribere et dicere, h. e. ita ut auditor et lector rem non tantum plane intelligat sed eius quoque magnitudinem sentiat, eaque moveatur - "at skrive og tale graviter d. v. s. således at læseren og tilhøreren ikke bare umiddelbart forstår det man taler om, men også griber dets vigtighed og påvirkes af det". Læseren af Schellers tekst finder altså to facetter i hans eloquentia: en indre dygtighed, som har været kultiveret (almendannelse, litterær dannelse) og en evne til at give denne dygtighed udtryk med ord. Men Scheller bruger netop det samme ord for de to dygtigheder.

Det væsentlige i Schellers tilgang til stilistikken er altså hans "reference ikke til ord men til ideer" (s. V); først må man lære at tænke korrekt og stilistikken kommer senere og ikke for at tilføje noget, for at besmykke, men udelukkende i det tænkes tjeneste (s. 13) Det smukke er kun en attribut til sandheden, har Boileau sagt (s. 16 f.), derfor må man lære at tænke korrekt. Ikke de enkelte ord, en misforstået elegantia (besmykkelse: s. 10-13) er det væsentlige men indholdet. Logikken og retorikken må læres sammen. Og filosofi ud over en næsten encyklopædisk viden. Cicero viser vejen. Herfra kommer også en ny opfattelse af stilistikkens funktion i

skolerne. Scheller er ikke helt klar desangående, men jeg synes man gennem hans ord kan skimte noget som er ved at tage form: Bogen henvender sig til viderekomne (s. XXIII), men hvad er den latinske stilistiks nytte? 'Enhver der kan skrive godt på latin kan skrive godt på tysk, på fransk... Eloquentia er overalt den samme.' (s. XXIV f.) "Øvelse i det latinske sprog", som i Lexicons titelblad er citeret som det andet formål ved siden af klassikere-læsningen, har altså kun som sekundært og til få personer begrænset formål at lære en at bruge latin som kommunikationssprog, men dens primære formål er generelt at raffinere ethvert menneskes udtryksevner. Værdien ligger i sagen selv og er generel, ikke rettet mod en praktisk anvendelse af latinen. Det er netop det, som denne form for latin-øvelse er blevet i skolerne i det XIX årh. Som sådan blev den taget i forsvar af Nietzsche.

Der er andre interessante aspekter i Praefatio som jeg nøjes ved at omtale kort: Schellers forsvar for en systematisk metode (s. VIII f.), og selvforsvar for at have undgået at henvise til forrige lærdes usystematiske bemærkninger til latinske forfattere (s. XVIII); forsvar for rigdommen af anførte eksempler (s. XV), for undersøgelser over årsager for stilistiske ejendommeligheder (s. XVII f.). Der er også nogle interessante beskrivelser af det lærde miljø: Tidens ekstra-kritiske holdning, den skik at sende breve til forfattere med kritiske bemærkninger (den skik var endnu i brug for 100 år siden, siger Scheller; nu bruger man særlige tidsskrifter med anmeldelser (s. XIX-XXII)). Også om disse sidste og de nye universiteter i XVIII årh. håber jeg at have lejlighed til at skrive i Agora.

Giuseppe Torresin

Utile Dulcis Klumme

I denne måned er der premiere på Utile Dulcis nye tiltag - filmaftener. Vi lægger ud torsdag den 8. december kl. 20.00 med at vise Monty Pythons "Life of Brian" (læs evt. om filmen i SFINX-udgivelsen "Imperium Romanum" bd. 3 s. 330.)

Til formålet har vi lånt mødelokale 1 i Studenternes Hus, der er udstyret med såkaldt videokanon. Billetprisen har vi skruet op til kr. 5,-, men så serverer vi også forskellige former for chips.

Filmaftenerne fortsætter til forårssemesteret og man er meget velkommen til at komme med forslag til fremtidige film. Forslag kan enten skrives på de orange opslag der hænger i stuen hos O&M og ved biblioteket hos Arkæologi, eller lægges på Søren Thygesens "siddepind" i due-slaget (O&M).

Fredagsbarsoversigt

December: fredag d. 2. (juleklip med glögg og æbleskiver)
og fredag d.9.

Februar: fredag d. 10. og fredag d. 24 (Fastelavn)

Marts: fredag d. 10. og fredag d. 24.

Besøg på Ceres

Finder sted i april, datoen er endnu ikke fastsat, men hold øje med opslag herom.

I anledning af

Connie Møller, <i>Medea, Det Danske Teaters opførelse</i>	31
Hanne Lavér Hansen, <i>Donna Tartt, Den hemmelige historie</i>	33
Jette Larsen Persiani, anm. af Gorm Tortzen, <i>ΒΑΣΙΣ</i>	34
Giuseppe Torresin, <i>Immanuel Io. Gerh. Scheller, Praecepta Stili bene Latini</i>	38

Vedrørende Stuen

På given foranledning skal jeg anføre, at Stuen kan benyttes både af Det teologiske Fakultet og Institut for Klassisk Arkæologi og Institut for Oldtids- og Middelalderforskning (rækkefølgen er vilkårlig). Dette gælder i henhold til aftale mellem TF og HF "indtil videre". Ifølge denne aftale skulle TF i øvrigt yde noget til gengæld; bl.a. var der tale om imødekommenhed vedr. undervisningslokaler, et punkt som Oldtid og Middelalder vil vende tilbage til.

Dog ligger det i den aftale, som i forsommeren 94 blev indgået mellem Det teologiske Fakultet og Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, at Stuen i enkeltstående tilfælde og til veldefinerede formål kan reserveres. Dette er d.d. blevet bekræftet i samtale mellem dekanen for TF og undertegnede.

Venlig hilsen

Ole Thomsen
institutleder